

TÜRK LANGUAFOLKLORİSTİĞİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER*

*Kamil Veli NERİMANOĞLU***

Benim
sözümün sınırları benim dünyamın sınırlarıdır.
(L. Wittgenstein)

Dilbilimin tek ve gerçek konusu,
kendisi içinde ve kendisi için ele alınan dildir.
(F. De Saussure)

Rus folklorundaki destansı şiirleri küçük yaşlarda öğrendim.
Bunlar beni çok etkiledi ve benim için her zaman
bir düşünme, tartışma, daha sonraki
yıllarda çözümleme konusu oldu.
(R. Jakobson)

ÖZET

Dil, sadece söylemek istediklerimizi aktarmakla kalmayıp, aynı zamanda kim olduğumuz ve nereden geldiğimiz konusunda bize bilgi verir. Folklor ile dil arasındaki ilişki aranırken günlük dil, kültür dili, ilim dili ve medeniyet dili gibi kavramlar düşünülmüştür. Folklorun işlevlerinden birisi, bireylerin toplumda kabul edilmiş kültürel değerlere uyumunu sağlamasıdır. Folklor dili nedir sorusunu cevaplandırmak için bir sıra meselelere açıklık getirmek gerekmektedir. Anlatılarda, diyalog ve formüllerde, tekrar biçimlerinde poetik sıralanma örneklerinde, psikolojik paralelizm numunelerinde biz folklor dilinin edebi- estetik değerliliğini açık şekilde görmekteyiz.

Folklor ve dil yüzyıllarca toplumun haberciliğini üstlenmiş, ezgiyle desteklenmiş şekil ve tür özellikleriyle de günümüze taşınmıştır.

Folklor dili veya sözlü Halk Edebiyatı, edebi dili yazıya almaya kadar ki edebi dilin, başka bir deyişle; seçilmiş dilin, normlaşma sürecine girmiş dilin ta kendisidir. Bu anlamda yazılı edebi dilin iki temeli vardır: 1. Sözlü edebi dil veya folklor dili, 2. Canlı konuşma dili.

Maalesef Türkiye'deki dilbilgisi çalışmalarında folklor dili derin ve kapsamlı araştırmaların objesi olmamıştır. Avrupa ve Rus dil biliminde ise folklor dilini irdeleyen, inceleyen değerli araştırmalar yapılmıştır.

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Prof. Dr. İstanbul Aydın Üniversitesi, Orta Doğu ve Kafkasya Uygulama ve Araştırma Merkezi, El-mek: kamilvelin@gmail.com

Türkiye’de halk bilimi ve halk edebiyatı çalışmalarında dil meseleleri zaman zaman konu olmuş ve değerli dil incelemeleri, tespitleri yapıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Folklor, dil, kültür.

THOUGHTS ABOUT TURKISH LANGUA- FOLKLORE

ABSTRACT

Language not only transfer what we want to say but also gives us information about what we are and where we come from. The day-to-day language, culture language, language of civilization and likewise concepts have been considered, when the relation of between folklore and language have been looked up. One of the functions of folklore is its effect that forces the individual to conform to the accepted cultural norms within a society. What is the language to answer the question of folklore in a sequence of needs to clear up issues. The assassination, dialogue and formulas, formats, again ordering samples, samples of psychological paralelism poetik we language of literary folklore-we see the way the aesthetic value.

Folklore language or oral folk literature, literary language, literary language, so much so that to get the article in other words; the selected language, the normlaşma process is the tongue. In this sense, there are two written literary language basis: 1. Oral language of literary language or folklore, 2. Live spoken language.

One of the functions of folklore is its effect that forces the individual to conform to the accepted cultural norms within a society. Folklore and its language with their form and genre supported by melody, have been the messenger of the society for centuries and continued until the past present time.

STRUCTURED ABSTRACT

Objective: World Dundes, Malinovsky, Veselovski's; Azerbaijan is also A. Acalov, H. E. Aslanov's, Turkey in Cobanoglu, Oguz, Ekici, Russia, Jirmunski, Grigoryev's; Turkish World Sarımsakov, Çimporeşin, Mirzayev's, İbrayev's focused and "Ethnography, theory of Dilbilimiyle relations announced on the written notes and not to mention for universal method. In our view, the research very valuable, though whether it's Text, whether based in the context of Ethnology Kuramlarının more deeply clarifying, Folklore structural theory and method of motion, Ferdinand de Saussure's point of view in accordance with the system and its composed of eco (Prague School of Functional, Denmark Glosematik School, the American School of Deskriptif) in Geneva, French, Russian and Spanish-based research are needed to explain the wide way. Especially Saussure's contrast-dikotomic relationships, valence theory; semiotics is the first degree in terms of folklore descriptions. Text or Context-based Methods directly to the theoretical ground that is related to the language research. Native American, African, and Pacific culture is associated to the study of languages in this examination of geographies. In this regard, Roland

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Barthes's "Ethnography and folklore of reviews and Bronislaw Malinovsky also Folklore Functional Analysis Models of Bascom, Oral Composition Theory (Perry's research) schools of Linguistics we chant the name of the method above, and are connected in such a way that theory with experiment.

In Russia, the former Soviet area usually Braginski, İvanov, Losev, Meletinski and although at first the etc. mythology Lotman Ethnology and folklore studies in the field-based language is related to the research and language is rich with a wide implementation of methods. In our view, Turkey is very important in folklore studies with success in this direction in the analysis, discussion areas, and we have to show that there is need to review examples of sucking face. World Science experiences not only in the social sciences but also in science (physics, mathematics) come out of the new horizons this research makes it mandatory. We think the book of Dede Korkut and creates language elements of the structural-semantic consonance Manastyn Kyzdary formal systematic investigation of the properties of the form, the individual types are especially Folklore mythology and ceremonial folklore, fell in love with the art of music and lyrics of their relationship, polyphonic; phonetic, or theories to investigate with formal and, very important scientific facts can reveal. Folklore, mystery, the secret of Folk Literature, one of the fundamental concepts of the language should be assumed to be, maybe.

Methods and Findings: A code before language reserved. But this language is not concrete, meta language (language). Because the Hebrew, Greek or English language of the text of a text, it is impossible to compare Turkish. The property is not in the language, in the main line or to be metalanguage, the methodology of what we're going to try to compare, to deepen its or expendable. In this regard, it was observed that appropriate the following determinations:

1. Religious texts is forbidden (the equivalent), and post orders. Folklore narrative language emotion is installed on your computer.

2. Religious texts is not rich in literary arts or Poetics, is in a certain boundaries. Because the purpose of poetry or prose in General literary examples, not to create, is to bring people of divine revelation.

3. The Abrahamic religious texts is sacred. This is the Holiness accepts believers, who don't believe. Faith is not something that is proof. This logic is outside of the science research format as we know it.

Folklore is not a sacred text. Research objects. Between them the temple is irrational.

4. Religious texts from the divine text (Levh-I Mahfuz) submitted in writing in the form of dubbing or orders. The Abrahamic religions, a person accepts and the essence of their nature; the implementation is different.

Folklore narratives does not depend on divine origin, is human creativity and its language scheme does not contain any miracles.

5. the text of the creation of the Religion it is impossible by humans.

Folklore text different from the process of creativity and excellent filtered the human phenomenon.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

6. it is impossible to translate Religious texts. It's not that the subject can leave without the meaning translation. Separate the text Linguistics, folklore sound, shape, it is possible to translate the equivalent structure models.

As for the comparison of literature written in the plane of the meta language:

1. The purpose of the written literary language code, and as a result; It's simple and blogs join, is complicated.

Folklore, language code is an expression of the beginning. This is; simplicity, openness, simplicity, simplicity.

2. Written literary language from the virtual power folklore is the umpteenth times. Folklore language is also virtual. But the language of virtual reality of folklore. The Foundation of written literature and folklore is its reality value next to it is the second. The next or second virtual are the main requirements.

3. at the beginning of the end of the process and the text written literature.

At the beginning of the end of the process and the obscurity of the ancient folktales, and no reason.

4. Written literary language, rather than a fake, people work, live communication language is artificial.

Folklore is more language language.

5. Types of Written literary language, poetics, known from folklore is very, very rich with currents. This richness of meaning and way more than quantity with dimension attributes.

Written literature is equivalent to human technological and scientific power.

Folklore is the power of art in East. Folklore is not in the written literature, written literature, folklore, bet of bet of the setting. According to him, it's not a measure of literary folklore, Touchstone and writing; Unlike written literature Touchstone and measure of folklore.

6. Written by iconic literature as folklore language differs from the language.

Ancient Greek, Indian, Chinese philosophers and writers on Poetics, particularly language poetics on the plus they were fucking standing (Liseviç, 1949). Associated with this problem, as p. Grintser wrote: "the poetics in philological orientation, classical Indian poetic grammar is hanging her sincere commitment, even terms.

Origin of the hidden meaning of many Sanskrit poetic router is associated with teaching of grammar category. Each treatise is some sections (for instance, the sixth part of the treatise Bhamahi) describes the grammar problems and teaching is that, based on the teachings of the poet on the basis of grammar is the leading question "(Grintser, 1984:136).

Farabi, Biruni's literary text language plane, Dante's, Fuzuli, Ahundzade, Pushkin's attention, up and down the Court in Dibace, Risale and focused on this issue in school textbooks.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Contemporary research Jakobson, Tınyanov, Jirmunski, Propp, Lotman names like this problem many times.

The poem's grammar and Poetics of grammar has touched this problem tricks.

Still, his "Linguistics and Poetics" article writing, which is of the manifesto.

F. de Saussure's structural method was born from the Prague School (Mukarjevski, Trinka, Matezius; separate layers of the language) to expose the functional properties of structural poetik research f. de Saussure in Moscow with teaching "Poetik language learning Group" and "synthesis of the research aspect of Russian Formal School, method (Jakobson, Tınyanov, Eyhenbaum, Şıklovski) the formal language of folklore, learning of structural and functional direction.

One of the literary language as represented by the only oral oral book cannot be the language and spoken language.

Unfortunately, Turkey in the work of the grammar in folklore have not been deep and thorough research of the language object. European and Russian language in the language of science focused on customers, valuable research on folklore.

Turkey in folklore and folk literature in the work of the language issues from time to time been the subject and valuable language reviews, selections were made.

Result:

1. We are not truth, tried to show ways to get to him.
2. Folklore language, the language is Turkish written literature more is the main source and.
3. The language of Turkish folklore methods of classical and contemporary Linguistics (depicted, comparison, structural, functional, and text science) the systematic analysis of language learning, and folklore, in terms of language, it is very important to find out the mechanism.
4. The main features of Turkish folklore language poetics is the basic characteristics of the science.
5. General and Turkish folklore language folk literature is the concrete properties of the Turkish Cypriots.
6. Miths and Lullaby of proverb and extending to the saga of the great fairy tales on the way of mania Turkish sound, format, syntax highlighting and Word is indicative of the presence and abundance of Turkish language phenomenon.

Key Words: Folklore, language, culture.

Bu üç kelamı çok düşündükten sonra makalenin başına koydum. Dilin sistemliliğini bilime getirmekle modern dilbilimin temelini atan F. De Saussure'un dil hakkında serinkanlı matematikselsel tespitleridir. Çağdaş dilbilim, bilimsel olarak Saussure ne yapmışsa ona minnettardır. Felsefeden dile gelip dilin felsefesine dalan L. Wittgenstein'in "dilın sınırı dünyanın sınırıdır" kelamı, bize göre dil felsefesinde bir başlangıçtır.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Nihayet dilbilimci olarak çok sevdiğim üstadım R. Jakobson'un kelimidir. Folklorun çözümleme için yeni ufuklar açtığını söyler ve kendisi bir ömre nasıl sığdığına hayret ettiğim çok kıymetli dil, poetika, edebiyat araştırmaları ile büyük ve güçlü ekol yaratmış bir bilgedir.

Zahiren ilişkisi belirgin olmasa da, işleyeceğimiz konuyu onların bakışlar sistemi doğrultusunda gördüm, algılamaya çalıştım ve düşündüklerimi yazdım.

Antik Yunan ve Roma edebiyatı için eski Yunan ve eski Roma mitleri, eski Çin ve Hint edebiyatı için destanları ve “Kelile ve Dimne” masalları, eski Arap edebiyatı için “Binbir Gece Masalları”, Germen dilli halklar için Nebelung Nağmeleri, Robin Hood Maceraları,

Roman halkları için Ronald Nağmeleri... Manasçılar, Oğuznameler, destanlar söyleyen ozanlar, âşıklar, meddahlar, dervişler, trubadurlar, minezingerler, bilgeler mensubu oldukları milletin manevi değerlerini, söz hazinesini kuşaktan kuşağa taşımış, o manevi servetlere yeni yeni zenginlikler kazandırmışlardır. Hint, Mısır, Arap, Türk... menşei folklor zenginliği yalnız özgü oldukları halklar için değil, bütün insanlık için ortak rol oynamıştır.

Üniversal bağlamda Türk folklor dil ve poetika verilerinin Türk yazılı edebiyatının verilerine dönüşmesi süreci mekanik şekilde sadece alıntı olmamış, Türk folklorunun kodları ve şifreleri temelinde yazılı edebiyatın zenginliği olarak da oluşmuştur.

Bu süreçte bizim vurgulamak istediğimiz yalnızca motifler, süjeler, tipler, olaylar değil, onlarla beraber önem taşıyan dildir.

Folklor dili nedir sorusunu cevaplandırmak için bir sıra meselelere açıklık getirmek gerekmektedir. Anlatılarda, diyalog ve formüllerde, tekrar biçimlerinde poetik sıralanma örneklerinde, psikolojik paralelizm numunelerinde biz folklor dilinin edebi- estetik değerliliğini açık şekilde görmekteyiz.

Türk folklor dili sadece Türk iletişim dili değil, özel üslup tipolojisi, poetik renkleri ve tutarlılığı ile seçilen edebiyat dilidir. Lengüapoetik araştırma gerektiren bu dil ayrı ayrı türlerde ayrı ayrı özellikler taşımakla özel bir dil- poetika zenginliğini yaşayan ve yaşatan kaynaktır.

İnsan kendi anadilinin güzelliği hakkında edindiği bütün bilgi ve duygular için edebiyata, halk edebiyatına ve yazılı edebiyata minnettardır. Burada halk edebiyatının rolü bir başkadır. İletişim dilin, sıra dışı özelliklerini ortaya koymaz.

Dünyada öyle bir insan yoktur ki, annesinin ninnisini, dedesinin masallarını, ninesinin efsane ve hikâyelerini unutsun. İlk defa âşık atışmasını dinleyen ve onlardan âşık ya da kahramanlık destanı dinleyen herkes hayatı boyu bu güzelliği unutmaz.

Ana dilinin sırrı veya masalın esrarengizliği derken ilk hatırına gelen çocukken dinlediğimiz o anlatılardır.

İnsan büyük dil dünyasının ilk etkileşimlerini oradan alır ve onunla ana dilinin zenginliğine dalar.

Folklor dili bu anlam ve bağlamda anlaşılmalı, anlatılıp araştırılmalıdır ve elbette ki konumuz dil- insan, dil- toplum, dil- felsefe, dil- yaratıcılık ilişkilerinden; metadil arayışlarını da kapsayan yaklaşımlardan gitmektedir.

Belleğin hala yabancı kültürlerle ablukaya alınmadığı çağda başlanan bir dil- kültür mücadelesinin temel aşaması halk edebiyatı ile başlar diyebiliriz.

Dünyada V. Dundes'in, V. Malinovski'nin, A. Veselovski'nin; Azerbaycan'da A. Acalov'un, A. Hacıyev'in, E. Aslanov'un F. Bayat'ın, Türkiye'de Özkul Çobanoğlu'nun, Öcal

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Oğuz'un, Metin Ekici'nin, Ali Duymaz'ın, Rusya'dan, V. Jirmunski'nin, P. Grigoryev'in; Türk Dünyasından B. Sarımsakov'un, T. Mirzeyev'in, M. Çimpoşin'in, Ş. İbrayev'in üzerinde durduğu ve açıkladıkları Halkbilimi kuramlarının Dilbilimiyle ilişkileri üzerinde yazılmış notları ve yöntem universallığına değinmemek olmaz. Bize göre, yapılan araştırmalar çok değerli olsa da ister Metin, ister Bağlam Merkezli Halkbilimi Kuramlarının daha derinden açıklığa kavuşturulması, Halkbiliminde yapısal teoriden ve yöntemden hareketle Ferdinand de Saussure'un bakış sistemi ve onun doğrultusunda oluşan ekoleri (Prag İşlevsel Ekolü, Danimarka Glosematik Okulu, Amerikan Deskriptif Ekolü) Cenevre, Fransız, Rus ve İspanyol merkezli araştırmaların geniş şekilde açıklanmasına ihtiyaç vardır. Özellikle Saussure'un karşıtlı- dikotomik ilişkiler, değerlik teorisi; göstergebilim açıklamaları folklor açısından birinci dereceden ehemmiyetlidir. Metin ya da Bağlam Merkezli Yöntemler direkt olarak teorik zeminde bu dil araştırmalarıyla ilişkilidir. Yerli Amerikan, Afrika ve Pasifik kültürlerin incelenmesi bu coğrafyalardaki dillerin incelenmesiyle ilişkilidir. Bu bakımdan Roland Barthes'in ve Bronislaw Malinovski'nin Halkbilimi ve folklor incelemeleri aynı zamanda V. Bascom'un Halkbiliminin İşlevsel Çözümleme Modelleri, Sözlü Kompozisyon Teorisi (N. Perry'in araştırmaları) yukarıda ismini zikrettiğimiz dilbilim ekollerinin yöntem ve denemeleriyle teorik şekilde birbirine bağlıdır.

Rusya'da, genellikle eski Sovyet mekânında I. Braginski'nin, V. İvanov'un, A. Losev'in, Y. Meletinski'nin, M. Bahtin'in ve Y. Lotman'ın vb. mitoloji başta olmakla Halkbilimi ve folklor alanlarındaki çalışmaları temelli şekilde dil araştırmalarıyla ilişkilidir ve dil yöntemlerinin geniş şekilde uygulanmasıyla zengindir. Bize göre, Türkiye'de folklor çalışmalarının çok önemli başarılarıyla beraber bu istikamette çözümleme, irdeleme alanlarına ve somur inceleme örneklerine ihtiyacı olduğunu göstermeliyiz. Dünya bilim tecrübesinin yalnız sosyal bilimlerde değil aynı zamanda fen bilimlerinde de (fizik, matematik) yeni ufuklara çıkması bu araştırmaları zorunlu hale getirmektedir. Bizce Dede Korkut Kitabının ve Manasın ahenk yaratan dil unsurlarının yapısal-semantic formel biçim özelliklerinin sistemli şekilde araştırılması, Halkbiliminin ayrı ayrı türlerinin özellikle mitolojinin ve merasim folklorunun, aşık sanatında söz ve müzik ilişkilerinin, çok sesliliğin; fonetik, biçimsel ve dizgisel kuramlarla araştırılması, çok önemli olan bilimsel gerçekleri ortaya çıkarabilir. Folklorun gizemi, Halk Edebiyatının sırrının, kavramlarının temellerinden birinin, belki de birincisinin dil olduğu kabul edilmelidir.

Türk Dünyasında, Ankara merkezli folklor araştırmaları bünyesinde derinleştirilmiş dil ve folklor Dilbilimi ve Halkbilimi araştırmalarının daha da genişlemesi ve derinleştirilmesi günümüzün talebidir.

Gerçek dünyanın dilin saymaca birimleriyle yeniden kurulması dil kullanımı olarak adlandırılmaktadır. Dikey paradigma ile yatay sentagma arasındaki ilişkinin bir adı da sözlük ve gramer belirteçleri, başka bir deyişle dil bilgisi, dikey dizim sırasında olsa da onlar bir bütündür. Onların arasındaki ters orantılı ilişki dilin kullanımı şartlandırmaktadır.

Folklorda bu görüntü, onun doğası doğrultusunda çok daha belirgindir.

Folklorda eylem ve her türlü mantıksal saptama üçüncü şahısla ilişkilidir. Olaylar dış dünyada dönüp dolaşır.

Yazılı edebiyatta ayrı işlevi birinci şahıs yapar. İçtenlik, içkinlik yazılı edebiyatın temel kadrosudur.

Folklorda Yaratılanla yaratılan – Allah'la insan- birbirinden ayrıdır.

Yaratılan Yaratana büsbütün algılamadığı için o korku (karşılığı korkusuzluk) ve sevgiyi (karşılığı nefret), kaos- düzensizlik ve kozmos- düzen arasında görür.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Yazılı edebiyatla insan Allahın zerresidir. Soyutlaşma sürecinin devamında insan Allahtan ayrılamaz.

Söylenen bu manzara dil olgularıyla gerçekleşmektedir. Tarih boyunca görsel izlenimler, işitsel izlenimlerden daha açık ve sürekli. Yazılı görsel biçimin, sözlü işitsel biçimin yerini almaya başlaması doğal bir süreçtir.

Türk dünyası gramerlerinin ve sözlük biliminin Türk folkloruna büyük bir borcu vardır.

Dil derken, çeşitlilik, öğretilme, ritim, tonlama üzerinde dururken; yalnız yazılı edebiyata istinat edilmesi, Türkçenin folklor katmanının bir şekilde kapalı kalmasına hak vermeyi zorlaştırır. Mirza Kazım Beyin İngiltere Kraliyet Akademisinin ödülünü kazanan, 19. yy'da, "Türk- Tatar Dilinin Grameri"nin (1839- 1846 yıllarında St. Petersburg'da Rusça yayınlanmıştır- Kazım Bey Türk- Tatar Dilinin Grameri, Rusça, St. Petersburg, 1839- 1846).

Rusça yazmasında verilen dil örnekleri canlı konuşma dilinden ve folklordandır. Bu geleneğin Türk gramerinin geliştiği sonraki çağlarda unutulması veya ikinci plana düşmesinin yarattığı boşluk göz önündedir. Bu boşluğun doldurulması çağdaş Türkoloji'nin, belki gelecekteki Türkoloji'nin önemli görevlerinden biri olması gerekmektedir. Yazı kültürü göreceli olarak gerekebileceği seviyeye ulaşmayan Irak, İran, Rusya içindeki Derbent Türklerinin ve aynı zamanda Sibirya, Kuzey Kafkasya Türklerinin ve başka Türk kavimlerinin folklor adına daha büyük misyon üstlenmesi gerekmektedir...

Kuramsal olarak biz, folklor dili düzleminde R. Yakobson'un ve P. Bogatiryev'in araştırmalarının özellikle üzerinde durmanın çok faydalı olabileceğini düşünüyoruz.

R. Yakobson'un ayrı ayrı zamanlarda yaptığı (Moskova Dilbilim Çevresi, S. Petersburg'da, OPOYAZ, Prag Dilbilim çevresi, ABD'de) folklor biçimi ve poetika araştırmaları dikkat çekmektedir. Onun P. Bogatiryev'le birlikte kaleme aldığı "Yaratımın Özgül Biçimi Olarak Folklor" makalesi son derece önem taşımaktadır.

P. Bogatiryev'in "Folklorun Dili" yazısı da bir o kadar kıymetlidir.

Folkloru bazı araştırmacılar ve yazarlar bütün edebiyat için malzeme olarak görmektedir. Belki cevher, belki maya olarak algılanan efsane veya masalın, türkü veya maninin yazılı edebiyatla bir düzlemde olmadığı kuşku götürmez. Fakat bu poetik şartlanmanın veya temel rolünü oynayan kıvılcımı malzeme seviyesine indirmek de doğru bir yaklaşım sayılmaz. Doğayı resmeden ressam için çiçek, dağ, sema, güneş neyse; bir atasözü, bir folklor anlatısı da; roman, hikâye veya şiir için odur.

Yani sanat olmasının ötesinde öyle bir mucize vardır ki, o büyü, o sihir; ekmek gibi, toprak gibi, anne gibi kutsallığı o kadar da kolay olmayan zenginlik ve mutluluktur. Anlamda folklor, sanat, edebiyat olmasının ötesinde aynı zaman da başka da bir şeydir. Tıpkı doğa ve ruh gibi.

Bu yorum meselenin daha çok duygusal boyutudur.

Bilim düzlemi açısından folklor sesin, biçimin, kelimenin, cümlelerin tonlamanın, ritmin vurgunun, tekrarın, sıralamanın ortaya koyduğu olağanüstü basitlik, sıradan bir sıra dışılıktır.

Biz "Destan Poetikası"nın yayımlanmasından 20- 25 yıl sonra onun Rusçaya, İngilizceye; Türkiye Türkçesine çevrilip yayımlanmasından sonra sadece Türk destan dili için değil Türk folklor dili için de aşağıdaki problemlerin ve ayrı ayrı yöntemlerin ilke ve kriterleri ile araştırılmasını tavsiye etmekteyiz:

-Ağızdan yazıya, sözden metne dönüşme süreci bağlamında Türk folkloru;

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

-Türkçe öğretiminde folklor dilinin yazılı edebiyat dili temeli olarak koyduğu norm ve sistem gerçekliği;

Bir Türk mitinde saklanmış gizli kod yazılı edebiyatın cevheri olduğu gibi, masal örgüsü, destan kurgusu, atasözü felsefesi, mani estetiği yazılı edebiyatın bütün türleri için maya görevi görmüştür, görmektedir ve görmeye devam edecektir;

Türk folklorunun dil birimlerinde yerleşmiş sinerjinin sosyo-kültürel değerliliğinin lengüistik temelini açıklanması gereksinimi atlanamaz ve ayrı ayrı metotlarla bilimsel araştırmaya muhtaçtır;

Türk folklorunun lengüapoetik sistem içinde çözümlenmesi Türkçeyi önemli dünya dillerinden biri olarak ortaya çıkarmaktadır. Araştırmanın lengüapoetik, lengüasosyolojik istikamet ve düzlemler için temel rolü oynamaktadır;

Nasreddin Hoca fıkralarının bulanık mantığı, dil ifadesi veya Türk dili gerçekliğinin tespiti başka bir folklor açısı olarak dikkate alınması önem arz etmektedir;

Türkülerin ritmik- melodik yapısının öğrenilmesi folklorun ilkin senkretizmin göstergesi bakımından ehemmiyet taşımaktadır;

Folklor tekstolojisinin yeni ilkelerle araştırılması zaruridir.

Folklor metni bir bütündür. Bu bütünün birimleri ve bu birimlerin bağıllığı, değerliliği, koherentliği de edebi dil içinde, yazılı edebiyatın bütün türleri ve şekilleri için örnek rolü oynayabilmiştir.

Sonuçta, lengüafolkloristik ve folklor dil bilimi bu gösterilen ve gösterilmeyen ilke ve düzlemleri klasik ve modern yöntemlerle araştırmalı, kendisini yenilemeli, folklor potansiyelinin her bakımdan gerçekleşebilmesi olanaklarını ortaya çıkarmaya çalışmalıdır.

“Yazı dili gizler. O bir giysi değil, bir örtüdür” (Saussure, 2001: 61) fikriyle Saussure dilbilimci olarak araştırmaya sorun yarattığını değil, yazının dilin doğasını tabii gelişme sürecini engellediğini vurgulamakla dilin durmaksızın evrim geçirmesine neden olan tarihsel süreci donduran yazıyı eleştirir. Yazı odaklı dilbilgisi, canlı dilbilgisi, dinamik dil olgusu değil, fotoğrafı alınmış yerine cansız adam heykeli konulmuş bir varlık olan yazı kültürü büyük bir sürecin sonu, başka büyük bir sürecinse miladıdır. Bu bağlamda folklor anlatısı ile edebi yazı metni bir kültür birbirinden ayrılmaktadır. Zariç’e göre: “*Saussure semiyolojisi üzerinde dikkatler yoğunlaştırılınca nelerin gösterge, nelerin gösteren veya gösterilen olarak niteleneceğinin mutlak bir kaydının olamayacağı görülmektedir. Bu konuda bağlam, genelden özele ve özelden genele doğru yapılacak çözümleme, göstergenin unsurlarını değiştirebilmektedir*” (Zariç, 2014: 756).

Korunabilirlik, süreklilik, değişmezlik, normluluk, sabitlik vs. yazının ve buna paralel şekilde yazılı edebi dilin özelliğidir. Görsel izlenimler, işitsel izlenimlerden daha hassas ve açıktır. İşitsel biçimler folkloru, görsel biçimler yazıyı çağırıştırır. Tarih içinde sonraki olsa da yazı (görsel), folklorun; konuşmanın (işitsel) yerini alır ve temel rolü oynar. Biz bunun haklılık ya da haksızlığı tartışmasına girmek istemiyoruz. Çünkü “...yazı hakkı olmadığı halde, önemli bir saygınlık ve üstünlük kazanmıştır.”

Böyle bir değerlendirmenin bilimselliğine hak kazandırmak zordur. “Yazı medeniyettir” gerçeği folklorun ilkinliğini yadsımaz, onun edebi- estetik rolünü de eksiltmez.

Bizce bu iki fenomen ayrı ayrı tarihin ayrı ayrı misyonlu gerçekliğidir. Çünkü medeniyet yazı ile başlar. Atasözleri de yazının misyonunu belirler. Fakat yazının temelini

konuşma olduğunu, yazıl edebiyatın temelini folklor olduğunu kimse inkâr edemez. Gramer, sözlük, dilbilimi çalışmalarında, folklor anlatılarına istinaden söylenmiş fikirler, analizler binlerce dir.

Folklor, Azerbaycan Türklerinin dediği sade dilli (dil basitliği, saflığı, samimiyeti) kelimesinde doğru ifade edilmiştir.

Folklor dili ile olayların örgüsü, kelime ve cümle örgüsü ile birebir örtüşür. Kelime söyleyebileceğini söyler, cümle kapsayabileceğini kapsar.

Folklor dili kurmacalıktan, yapmacıklıktan uzaktır. Uzun zaman içinde değişe değişe olgunlaşan ve cilalanan söz, yazılı edebiyatın bütün potansiyelini kendi üzerine almıştır. Dünyanın bütün dillerinin folklor tabanında böyle bir dil zenginliği saklıdır. Türk folklorunun dil kapasitesi, söylem tutarlılığı, üslup; anlam ve seslenme zenginliği araştırma yönteminden farklı olmayarak anlatıya sığdırılmıştır.

Folklor yazılı edebiyat dilin derin katlarına inmek için ana dilinin şifrelerini verir. O şifreleri açmak yaratıcı bireyin yeteneğine bağlıdır.

Dilbilimin folklor diline uygulanması, geleneksel olarak iki istikamette olmuştur:

1. Geleneksel fonetik- leksik- morfolojik ve sentaktik tasvir.
2. Poetika ve üslubiyat ağırlıklı çalışmalar.

Bu çalışmalardan başka edebi dil, lehçe ve şive problemlerinin çözülmesinde de folklor dil malzemesi önemli yer tutmuştur. Sözlü edebi dili ve ağızlar üstü yazı dili, ağız ve şive ağırlıklı folklor örnekleri bu bakımdan dikkat çekmektedir. Biz bu araştırmaların önemini eksiltmeden modern dilbilimini F. de Saussure'un gösterge- değer- yapı ve sistemlilik, ikili karşılaştırma, tanım, kıstas ve ilkeler doğrultusunda Türk folkloruna uygulanmasını gerekli görüyoruz. Mesela, temeli Saussure'un Genel Dil Bilim Dersleri kitabı olan Prag Ekolü, işlevsellik önem vermiştir ve işlevsellik, yapının vazgeçilmez argümanı olarak alınmıştır. Bizce destan dilinde, masal üslubunda; başka folklor türlerinin lengüa- poetik meselelerinin çözülmesinde Prag Ekolü (Skalicka, Mukarjevski, Matezius vb.) Amerika Deskriptif Mektebinde L. Hjelmislev'in, Harris'in mantıklaşma ve matematikselleştirme doğrultusunda soyut çalışmalarının bir kısmı Halk Edebiyatının dilini ve poetikasını öğrenmek için yararlı olabilir veya Amerika Deskriptif Mektebinin bazı iddiaları önemlidir. Bizce Divan Edebiyatı poetikası ile folklor poetikasının kapılarını açmak doğru değildir. Çünkü Divan Edebiyatındaki mecaz sistemi ve edebi sanatlar bir şairin sanat yeniliği ve söz virtüözlüğü olabilir. Folklor dili bu tipli bireysellikten uzaktır ve Halk Edebiyatı konteksti konuşma, iletişim dili ağırlıklıdır. Buna göre de, destan veya masal dilinde atasözü veya fıkrada kullanılan dil figürleri (Aliterasyon, anaför, epiför, paralelizm vs.) daha fazla lengüa-poetik önem taşımaktadır. Folklor anlatımının kurgulanmasında ses çeşitliliğinin tasvirinde, kelime zenginliğinin ortaya koyduğu poetik sınırların açılmasında folklorlara özgü araştırma kategorileri birinci dereceden önem taşımaktadır. Bu bakımdan R. Jakobson'un, Bogateriyev'in, Lotman'ın incelemeleri, Türk folklor dil kuramındaki boşluğu doldurabilir. Biz somut olarak yakın zamanda Dede Korkut Kitabının Dilinde Antinomiler ve Onların İfade Vasıtaları, Karacaoğlu'nın Şiir Dilinde Ses, Yunus Emre'nin Bir Şiirinin Lengüa- Poetikası, Âşık Alesker Şiir Dilinde Sentaktik Paralelizm'i yayınlamak istiyoruz. Yöntemlerin uygulanması tümevarım ve tümdengelim istikametlerinde gerçekleşecektir. Bunu ise anlatının yapısı, işlevi ve amacı belirleyecektir.

Dille söylemek sözü, sesle söylemek musikiyi duyurursa (Y. Tunalı), eğer ki sözü de oluşturan sesse, "yazmak" ve "söylemek" eylemleri iki apayrı yol olsa da, ortak noktaları dil olsa da, temeli folklor olan edebiyatın söylemek, nakletmek, anlatılarla kendisi, yaşadığı düşünce ve

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

duygularını ifade edebilmek becerisi insanoğlunun ilk söz deneyimi olarak, daha sonraları Batılı halklara göre Doğu haklarında daha yaygın olmuştur. Yazıyı ilk bulan Doğulu halklar, aynı zamanda en büyük destanları ayrı ayrı dillerde sonsuz sayıda ağız edebiyatı örneklerini de yaratmışlardır. Başka bir ifadeyle, Doğunun kültürü şifahi, Batının ki kitabidir. Söylemekte doğrudan doğruya insan vardır; yazmakta araya birtakım vasıtalar girmektedir. Yazmak, alet kullanmaktır. Söylemek ölçüsünde doğrudan ve saftır. İnsanı bütün çıplaklığında duyurur. Bu iki tarzın, “kalıcılık” özelliklerinin farklılık göstergesi de tabiidir. Yazılanlar, nesiller boyu saklanabilir; söylenenler, belki bir insan ömrü kadardır, insan hafızasının kudreti nispetinde aynen korunup devam ettirebilir. (Tunalı, 2008: 101).

Biz söylem derken, insanın her türlü söylemini, bildirişimini değil, emotiv yüklü söylemin poetik değerliliğini vurgulamak isteriz.

Türk destanlarının formülleri Türkçenin ses- biçim- sentaks kurallarıyla oluşmuş kalıplar olarak anlatının lengüapoetik özelliklerini yüzyıllar boyunca yaşatabilmiştir. Kelime- formül, tamlama- formül, cümle- formül, metin- formül çeşitleri tekrar ve sıralanma (dizim) ile destan anlatısının bütünlüğü için temel işlev taşırlar.

Türk poetikasında ortak yerler adlı kavramla ifade olunan betimlemeler, savaş sahnelerini, merasimleri, alkış ve kargış (dua ve beddua) formülleri, atasözü kalıpları ile ifade olunmuş etik kurallar, anayasal hükümlülükler ifade olunmuştur.

Halk edebiyatının dilinde oluşmuş işlevsel üslup belirtileri yazılı edebi dilin üsluplar sistemi için örnek rolü oynadığı da unutulmamalıdır.

Mitler, destanların; masalların içinde ikinci hayat yaşadığı gibi, onların poetikası ve dili de bu sürecin canlı temsilcisi olarak kendini göstermektedir. A. N. Veselovski'nin nağmelerden eposlara doğru uzayan sürecin basitten birleşige, sadeden karmaşığa doğru gelişmesini dillerin eklemeli ve bükümlü olması ile ilişkilendirmesi fikir olarak merak doğurmaktadır. Fakat bu fikrin bilimsel ispata ihtiyacı vardır.

Türk folklorunun dil araştırması klasik Türkolojinin V. Radloff, Muallim Rıfat, A. İnan, B. Ögel, G. Potanin, G. Ksenefontov gibi üstatlarının kuramsal eserleri ile beraber sundukları derlemeler birinci dereceden önem taşımaktadır (Veselovski, 1975: 287- 393).

Dil bakımından mitlerin araştırılması için malzeme olarak “Tatar mitleri” ve “Azerbaycan mit metinleri” kitabını örnek olarak gösterebiliriz. Her iki derleme inceleme için merak doğurmaktadır.

Elbette ki, sohbet folklor konusundan ve folklorun kopyasından gitmemektedir. Konu, folklorun söz ahlakından, betimlemenin doğallığından, diyalogların olmazsa olmaz oluşundan gitmektedir. Dil biliminde intertextualite olarak isimlendirilen bu okuma, yeni ve farklı bir kültürün yapımı değerindedir.

Basitliğin, doğruluğun ve açıklığın doğurduğu güzellik ve uyum, folklor anlatıları için son derece doğaldır.

Mani veya türkü, ninni veya masal üzerine dil çalışması (ses kullanımı, tonlama, ritim, imge, biçim figürleri, sözdizimsel paralelizm, aliterasyon, anaför, epifor örnekleri) estetikliğin, şiirselliğin nedenlerini ortaya çıkarabilir ve yazılı edebiyattan farklılığını gösterebilir.

Rus biçimcisi V. Şklovski, R. Jakobson'la barışmaz tartışma içinde olsa da, poetika kuramının yeniliklerine açık olmaları ve halk diline, halk edebiyatına olumlu bakış açıları onları birleştirmektedir. V. Şklovski: “Puşkin halk dilini dikkat çekmeye yarayan bir teknik

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

olarak kullanıyordu” (Şıklovski, 1995) fikriyle XX. yüzyıl başında (Rus edebiyatının gümüş devri), halk dili ile yazın dilinin yer değiştirdiği tespitinde bulunur.

Gerçekten de işlenmiş bir sistem olarak Rus şiiri, halk tarafından doğal şekilde elden geçirilmiş ve doğal tekniğiyle halk şiirinin dil ve poetik özellikleri araştırma konusu olarak bugün de bilimin gündemindedir.

Diller yazıya buluşmadan önce, kök yapılarıdaki değişimler, köklerin değişik söyleyişleriyle ortaya çıkmış dal şekilleri çoktan oluşmuştu. Muhtemelen dillerin söz türetme mekanizmaları gelişmeden önce, bir tür şiveler, ağızlar, lehçeler arası kavramları ifade eden dal biçimlerin komşu bilgileri adlandırmak için kullanıldıklarını görülmektedir.

Biz bu dil gözlemini kabul etmekle beraber adı geçen sürecin folklorda daha canlı ve dinamik bir şekilde gerçekleşebildiğini vurgulamak istiyoruz. Çünkü folklor daha fazla edebiyatın, folklor dili daha fazla dilin kendisidir. Dilin canlılığı, dinamizmi, süreç içindeki değişimi folklor dilindedir. Bu faktörü, yayınlanan bir televizyon konuşmasında bu ve buna benzer net ve gerçek gözlemleri R. Jakobson, kendine özgü bir ustalıkla belirtmiştir (Rifat, 1998: 45- 74).

Hiç tesadüf sayılmaz ki Doğuda Gazali, Mevlana, Yunus Emre; Batıda Kant, L. Witgenstein, Nietzsche gibi bilgiler kelimelerin kullanıldığı dil bağlamındaki kullanım önceliğini öne almışlardır. Bu felsefi doğrultuda, dil perspektifinde folklora yaklaşım dünyadaki nesneler arasında bağlantılar bulmak, metafor inşa etmek, kurmaca oluşturabilmekten geçer. Bizce, düşüncenin sırlarını dil belirlediği gibi, folklorun da sırlarını ortam, yapı, işlev, anlam yani folklorun yaşandığı dil belirler.

Aristo’dan gelen cümle tanımı metin kavramının ortaya çıkışıyla yetersiz hale gelmiştir.

Cümle dilin (söylemin veya sözün) en büyük birimi olamadığı için giriş, düşünce, cümlede bitmez. (Eğer cümlenin kendisi ayrıdır, bir metin değilse)

Fikrin göreceli bitkinliği ve şekli, biçimsel bütünlüğü metine bağlıdır.

Tekrar modelleri ve sıralanma metnin anlamını, şeklini ve işlev özelliklerinin göstergesidir. Bu bakımdan yalnız kelimeler değil (Saussure’nin açıklamasında) cümle ve metin de gösterge özelliği taşımaktadır...

Metin iç içe geçmiş göstergeler bütünüdür.

Devingen yaklaşım metnin enerjisini ortaya koymakta önemli sayılır.

İnsanlık tarihinde iki kültür göstergesi vardır: Sözcük (dilsel) ve çizim (desen, figüratif).

Bir yazınsal metin hem kendi dilsel anlatımını bütünleyip metin durumuna geldiği için bitmiştir, hem de okuyanı kültür evrenine ileten bir sınırsızlık içindedir.

Sanat yapıtının temel özelliği: yapıtın metnini oluşturan ögeler, sözgelişi yapıtın konusunu (dokusunu- Kamil Veli) kuran ögelerin her türü aynı anda birçok anlam içerir, birbiriyle çelişebilecek birçok özelliği aynı anda kendi yapısında taşıyabilir.

Metindeki özellikleri, birbiriyle çelişen yanlarıyla alışılmış olana aykırı düşeni saptamaya çalışmalıdır.

Metin (yapıt) hem kendini, hem de dünyayı yansıtmaktadır...

Göstergebilim bakımından metin sözlü olmayabilir. Bale, dans, pantomim, jest dili anlatılan veya bildirişim işlevi gören metinler çoktur. C. Chaplin’in sözsüz filmleri bunun klasik örneğidir. Jest dilinin onlarca göstergeleri metnin bir çeşidi olarak bilinmektedir. Bu bakımdan koku dili, halı dili gibi kavramlar, anlamı; işlevi ile sözlü metinler kadar zengindir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Sözsüz müzik metinlerinin soyut dili, ifade zenginliği ile bütün metinlerin başında gelir.

Göstergebilimin analiz alanına giren her türlü metin taşıdığı estetik değerlerle bildirişim sürecindeki zenginliğin az bir kısmının ifade ettiği sözlü metinler somut- soyut, genel- özel, basit-birleşik karşıtlığıyla ve ayrıntılı inceliğiyle ortaya çıkmış olur.

Direkt yazının aktarımıyla gerçekleşen metinler ve anlatımın yazıya aktarılmış hali olan metinler makro ve mikro metin olarak ikiye ayrılır. Bu göreceli metin sınıflandırması ilke ve kapsama göre değişebilir. “Kuran” da ilahi bir metindir. Aslı levh-i mahfuzda tespit olsa da, bu metin Cebrail vasıtasıyla Peygambere söylenmiş, vahiy olarak algılanmıştır. Muhammet Özdemir’e göre: “*Son dönemde hem felsefede hem de dil teorilerinde “İslâm felsefesi” isimlendirmesinden kuşkulananarak bu adlandırmayı mümkün kılan bilinçaltını gözden geçirmeyi ve adlandırmanın işarette bulunduğu insani alanın tekrar irdelenmesini gerektiren bazı gelişmeler yaşanmıştır*” (Özdemir, 2014: 903).

Kuranın bütünü makro metin, sure ve ayetler mikro metinlerdir.

Sünnet, hadis intertextadite veya metinarası yorum ya da tefsir olarak bilinmektedir.

Her surenin adı vardır ve o adın etrafında hikayat, öğüt ve emirle, mukayeselerle takdim olunmuştur.

Yorum bilimi olan hermeutik, aynı zamanda bir yorum sanatıdır. Kuranın ayetlerinin yorumlanması daha ziyade fıkha, aynı zamanda kelam ilminin dâhilinde değerlendirmeler yapması insan ve toplum için hukuki bakımdan, birlikte yaşayış, sosyal psikoloji bakımından önem arz etmektedir.

Edebiyat üzerinden örneklemek gerekirse, Fuzuli’nin “Leyla ile Mecnun”u veya Dostoyevski’nin “Suç ve Ceza” eserlerini örnek alabiliriz.

M. Fuzuli eserini Divan edebiyatının kuralları gereğince yazar. Aşık- maşukun birbirine mektupları gelir ve her kısım bütünün bir parçası olarak metin olduğu gibi bütün “Leyla ve Mecnun” da makro metindir. Fuzuli’nin tüm poetik sistemi, kendine özgü söz büyüsü, metnin dizelerine, beyitlerine yansımıştır.

F. Dostoyevski’nin “Suç ve Ceza”daki kurgulaması kurgu ile kahramanların karşılıklı ilişki, olay zinciridir. Bu olay zincirlemesi ve tip çeşitliliği içinde yazarın sosyal psikoloji ustalığı, insan duygu ve düşüncelerinin derinliği yerleştirilmiş ve metnin yapısı, işlevi yazarın seçtiği ve sergilediği paradigmada betimlenmiştir.

Büyük söz ustalarının farklılığı ve büyük üstünlüğü metin kurma becerisi ve yeteneği ile ölçülür diyebiliriz.

Bütün başka yayın, dil, metafor ve dönüşüm ustalığı ve tekrarsızlığı metin içinde yerleştiriliyor. Metin, metnin içine yerleştirilmiş bütün parçaların, öğelerin hepsinden anlam, şekil bakımından daha büyük fazlalığı hem nitelik, hem nicelik bakımından ifade edebiliyorsa metnin tanımı da araştırma düzlemleri ve inceleme yöntemleri de onu kuran kurucu birimlerden farklılaşması, ayrı bir özellik taşıması da doğaldır.

Metnin bir önemli özelliği de okurun oraya girebilmesi, yorum yapması ve metin arası boşluğu doldurabilmesidir. Bu anlamda büyük yazın hiçbir zaman ölü, donmuş, istatistik sayılmaz.

“Okur- yazar- eser” üçleminde metin bir değer taşımaktadır.

Dikkate değer ki, her bir insanın ömür boyu söylediği, yazdığı, yaptığı ne varsa onların hepsi bir metindir. Bir insan eşittir bir metin tanımı prensibince doğru olsa da uygulanabilirliği olanaksız

bir kavramdır. İnsanların hepsinin değil, yaratıcı olanlarını alırız. Onların söylediğinin hepsini değil yazınsal değeri olanları dikkate alırız ve araştırma konusu olur.

Metnin çözümleme ilkeleri R. Jakobson'un altı ögeli bildirişim şeması ve bu altı ögeye bağıntılı söyleme (parola) dayalı göstergelerde dilin altı işlevi ile ilişkilidir.

Biz kuram içinde sürdürülen analiz metnin anlamı ve yapısı ile bağlı bir sıra meseleleri de ortaya çıkarmış olur.

...Türk Dünyasında, Ankara merkezli folklor araştırmaları bünyesinde derinleştirilmiş dil ve folklor Dilbilimi ve Halkbilimi araştırmalarının daha da genişlemesi ve derinleştirilmesi günümüzün talebidir.

Gerçek dünyanın dilin saymaca birimleri ile yeniden kurulması dil kullanımı olarak adlandırılmaktadır. Dikey paradigma ile yatay sentagma arasındaki ilişkinin bir adı da sözlük ve gramer belirteçleri, başka bir deyişle dil bilgisi, dikey dizim sırasında olsa da onlar bir bütündür. Onların arasındaki ters orantılı ilişki dilin kullanımı şartlandırmaktadır.

Folklorda bu görüntü, onun doğası doğrultusunda çok daha belirgindir.

Folklorda eylem ve her türlü mantıksal saptama üçüncü şahısla ilişkilidir. Olaylar dış dünyada dönüp dolaşır.

Yazılı edebiyatta ayrı işlevi birinci şahıs yapar. İçtenlik, içkinlik yazılı edebiyatın temel kadrosudur.

Folklorda Yaratana yaratılan – Allah'la insan- birbirinden ayrıdır.

Yaratılan Yaratana büsbütün algılamadığı için o korku (karşılığı korkusuzluk) ve sevgiyi (karşılığı nefret), kaos- düzensizlik ve kozmos- düzen arasında görür.

Yazılı edebiyatla insan Allahın zerresidir. Soyutlaşma sürecinin devamında insan Allahtan ayrılamaz.

Söylenen bu manzara dil olgularıyla gerçekleşmektedir. Tarih boyunca görsel izlenimler, işitsel izlenimlerden daha açık ve sürekli. Yazılı görsel biçimin, sözlü işitsel biçimin yerini almaya başlaması doğal bir süreçtir.

Dini metinlerden sonra yazılı edebiyatı en çok etkileyen şüphesiz ki, folklordur. Somut dillerde gerçekleşen, yazılı edebiyatın kelime dokusunun oluşmasını şartlandıran folklorun taşıyıcısı olan halk, yaşadığı sürece bu temel olma, şartlandırma; ses, kelime, cümle, şekil, yapı, işlev olarak süregelmektedir. Bu edebi- estetik değerlerin muhteva- felsefe altyapısı yazılı edebiyatla mekanik şekilde değil, bireysel yaratıcılık fenomeninin sonsuz zenginlikleri ile ortaya çıkmış olur.

Yazılı kültürün yüceliğinde, zenginliğinde ve farklılığındaki her şeyde sözlü kültürün cevher olduğu asla unutulmamalıdır. Yazılı edebiyatın folkloru etkisinde bir başka bakış itibarıyla her bakımdan ana dilin önemli olduğu ortadadır.

Kısaca, Tanrı bizimle, bizim bildiğimiz akıl ve duygu dilinde danışmakla yeni bilinç, inanç sistemi yaratmıştır. Monoteist dinler -4 ilahi kitap- bu sürecin sonucudur.¹

¹ Bu fikri söylerken biz asla dini metinlerle söz sanatı olan folkloru eşleştirmiyoruz. Bu bakış açısını da yanlış sayıyoruz. Fakat ateist bir bakışla değil, dini değerlere kıstasla saygıyla insana Tanrının gönderdiği vahiylerin, insanlık tarihi, insan dili, insanın dünyaya bakışı, insan miti ve sözü dikkate alınarak gönderildiğine inanıyoruz. Bu bakımdan ayrı ayrı halkların ve folklorun dini metinleri yarattığını yanlış saymakla beraber, Tanrının vahiyleri nazil ederken insan tarafından bilinenleri, duyulanları, yaşanmışlıkları dikkate alarak ilahi vahiyleri gönderdiğini gerçek olarak kabul ediyoruz.

Bu anlamda J. Frazer'in, "Eski Ahit (Tevrat) ve Folklor" kitabının doğru bir biçimde okunarak algılanmasını ve dini dünyada saygıyla aklı selime uygun olarak yorumlanmasını tavsiye ederiz.

Dinin kutsiyetinin, yazılı edebiyatın olgunlaşma yolundaki temel etkenleri olması, yazılı edebiyatın altı bin yıllık tarihinde bin defalarca, yüz bin defalarca ispat olunmuşsa, biz neyin ispatına çalışıyoruz?

Yorumlar sırları çözmez.

Folklor eserinin yaratıcısının isminin kaybolması onu esrar perdesine bürür. Yaratıcının zamana karışması sanat eseriyle Allah arasında direkt bir yol açar. Sözün mucizesi veya sırrı denen fenomen de galiba budur.

Katı, açılmayan olanakları saklı tutan Türk folklorunun dil serveti, din serveti ile birlikte yazılı edebiyat için arayış kaynağı, istinat noktasıdır diyebiliriz.

Şunu da unutmamak gerekir ki varlık olarak yazı- iki ölçülü, şekil- üç ölçülü, söz ve anlatı- ölçüsüzdür.

Yazının, şeklin, zamanın tarihi nettir. Folklor anlatısı zamansız veya her zamanlıdır.

Ozan- âşık geleneği ile derviş geleneğinin örtüşmesi, Türkçeye yeni ufuklar açmıştır. Kemal, marifet, fazilet, erdem, adap, değişmeceli konuşma, mecazi gülme, dünya, felek ifadeleri halk edebiyatı ve halk tasavvuru ifadesi olarak kendi yerlerini almıştır. Kuran, sünnet, şariat, tarikat, mezhep vs. terminolojisinin halk diline girmesi yeni anlamlar kazanması halk edebiyatının zenginliklerindendir.

F. Nietzsche trajedinin, müziğin ruhundan koptuğunu söylerken; felsefi gerçeği şair gibi ifade etmektedir (Nietzsche, 1990) Dilin mantıksal- felsefi analizini yapan bilim adamları en karmaşık anlam ve yapıların özünde basit bir gerçek olduğunu söylerler. Ve dilin sistemi, kanun ve kuralları, dil sistemindeki eylemler, yapılar, işlevler, anlamlar- değerlilik taşıyıcısı olan her şey folklor dilinde açık ve belirgin şekilde ifade olunur. Herhangi dilbilimi yöntemi doğrultusunda folklorun dil malzemesi her bakımdan tutarlıdır ve yazılı edebiyat araştırmaları için de en sağlam temeldir.

Burada konu, mekanik uygulamadan değil, araştırma düzlemleri arasındaki içsel yapıdan ve içsel bağdan gitmektedir.

Bazı araştırmalarda şiirin kulakta melodik bakımdan kudüm, davul, kös, zil, cevgan, çalpare, üflemeli, yaylı ve telli saz seslerini yansıtmaları veya hatırlatmaları fikri tartışılabilir. Yunan heksametrinin deniz sesine, Arap aruzunun seraba, deve yürüyüşüne veya koşuşuna benzetilmesi, Türk hece şiirinin at ayaklarının sesi ile mukayesesine rast gelinmektedir.

Bizce bütün bunlar bir metafor veya benzetmeden başka bir şey değildir. Folklor anlatıları benzetmelerinin en doğal örnekleri olsa da, onları müzik aletleri veya doğa sesleri ile mukayese etmektense, Türkçenin ses mekânı, seslerin fiziksel çağrışım, tekrar özellikleri ve biçim, dizim kuralları ile açıklığa kavuşturmak ve yöneme ciddi araştırmalar neticesinde tespitler kazandırmak gerekmektedir.

Filolojinin ve müzikal etkenlerin düzlemlerini ve yöntemlerini birbirinden ayırmak bu disiplinlerin karşılıklı ilişkisini dikkate alarak Yahya Kemal'in bir kelamı doğrultusunda gerçekleştirmek zaruretini unutmak olmaz. "Şiir musikiden başka türlü bir musikidir."

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Hatta türkülerde bile müzik tonlamasıyla cümle tonlaması, müzikal ritimle sözel ritim, müzikal duygu ve vazife ile sentakmatik durgu ve vurgu birbirinden ayrılmakta ve farklı düzlem statüsüne girmektedir.

Kuşkusuz folklor birimleri de kökence bireyseldir, bir söylemden türemiştir. Fakat bu birim zaman içinde o dilin taşıyıcıları tarafından cıllanmış, değişim ve dönüşümleriyle günümüze ulaşmış veya yazıya alınmıştır. Bu cıla, değişim; dönüşüm süreci yüzyıllar, bin yıllar boyunca sürüp gittiğinden, biz, o örneklere söylem olarak değil de, dil olarak yaklaşıyoruz ve o şekilde de kabulleniyoruz.

“Yanlış da bir nakışır” ilkesi dil anolojisi içinde normalin dışında olmakla beraber bir poetik arayıştır. Mesela, halk şiiri dili normluluk olmakla birlikte aynı zamanda bir normsuzluk normundan yayılmadır. Mesela masal tekerlemeleri, aliterasyonlu deyişler vs. işlenmişlikle beraber bir işlenmemişlik öznesidir. (Örneğin rüya anlatım dili- üslubu, dolambaçlılıkla beraber, hem de dolambaç olmayan, nesneyle, olayla birebir örtüşen diğer dili net üsluptur. Mesela, destanlarda savaş ve gerçek ilişkiler anlatımı veya türkü dilindeki yalın benzetmeler ve başka mecaz örnekleri verilebilir.)

Türkçede M. Kaşgarlı’nın halktan örnek verdiği şiir, atasözü, deyimler XI. yüzyıl değil de, en az V- VI. yüzyıl dil örnekleridir. (I.V. Stebleva, A. B. Ercilasun, T. Tekin söylemleri örnek gösterilebilir.)

Bu anonim sorular, türküler, atasözleri açıklanan kelimenin bağlamı olarak verilmiş ve bu folklor Türkçenin tarihi seyrini canlandırmıştır. Buna ek olarak yazı ilaveleri, kâtip çerçeveleri, “Dede Korkut Kitabı”nın doğal dil niteliğini ve niceliğini bozamamış, “Dede Korkut” dilinin dil ve poetika benzersizliği, kendine özgülüğü korunmuştur. Burada formüllerle beraber, anlatım ritmini gerçekleştiren ve onun kendine haslığını temin eden tekrar ve ardıcılık “Dede Korkut” dilini ve poetikasını anahtarı olarak ortaya çıkmıştır. Bu anahtarla Dede Korkut poetikasının kapıları açılabilir.

Ozan- âşık edebiyatı temel olarak tarihe ve tarih içindeki yazılı edebiyata arkadaşlık etmektedir.

Türkçenin bu doğal akışının simge isimleri ve isimlerini bilmediğimiz yüzlerce söz ustası, yalnız iletişim Türkçesini değil, yüzyıllar boyunca İpek ve Baharat yolu doğrultusunda sanat güzelliğini, Türkçenin estetiğini yaşatmışlardır. Bir nevi yazılı edebiyat Halk Edebiyatı metinlerinin arasındaki boşluğu doldurmuş, dizeler arasındaki, söylemler arası, bentler arası şeffaf boşluğu doldurmuş, böylelikle halı timsali halk diliyle, folklor üslubuyla, yazılı edebiyat (yazın) arış- argac misali birbirine bağlanmıştır.

Türkçenin ayarını belirleyen bu dilin büyük yazın ustaları Kaygusuz Abdal, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram Veli, Karacaoğlu, Âşık Kurbani, Aşık Emrah, Aşık Alesker, Aşık Veysel kopya etmemiş, taklitte bulunmamış, o dil zenginliğinden aldığı havayla beslenmiş, oradan pervaz etmiş, o mihver etrafında dönmüşlerdir.

Nobel ödülü almış çağdaş dünya yazarları mit dünyasından, efsane ve destanlardan, halk bilgeliliğinin felsefesinin ifadesi olan atasözlerinden nasıl ilham aldıklarını, kurgulama sürecinde ve elbette yazdıkları romanların dil dokusunda nasıl kullandıklarını defalarca beyan etmişlerdir. (G. G. Marquez, G. Pasternak, O. Pamuk vb.)

Folklor ninnilerle, mitler ve masallarla başlar, destanlarla biter. Aslında bitmez, sonsuzluğa kavuşur.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Herhangi bir Türk folklor anlatısının arkitektonik olarak isimlendirilen ilk yapısının belirlenmesinde seslenme, önemli bir rol oynamaktadır.

Dilsel gösterge nedensiz olsa da dil- söylem değişimlerinin büyük bir kısmı nedenlidir.

Uygun seslerin birbirine geçişi, biçimlerin farklılaşması ve özdeşleşmesi, kelime dizimlerinin basit ve bileşik cümlelerin sıralanması, Türkçenin genel ve özel kuralları içerisinde. Dil izafiliği (göreceliliği) bakımından folklor anlatılarındaki dilsel eylemler, kurallar ve kanunlar, Türkçenin “söylem geleneği”nin yapısının içinde gerçekleşmektedir.

Mitlere daha fazla yansıyan dünya modeli, masallara ve halk hikâyelerine yansıyan anlatı modifikasyonu, mani, türkü ve koşuklara atasözü ve bilmeceyle yansıyan anlam değişimleri analoji ve anomali olarak gerçekleşen dil figürleri formül ve tekrarlar, Türk folklorunun tarihi dil zenginliğini ifade etmektedir. Yalan ve gerçeğin, yalancılık ve gerçeklik kavramları içindeki dışavurumu, folklor örneğindeki kurgunun, olaylar örgüsünün anlatı tekniğinin parçalarıdır. Parça her zaman bütünü içinde olduğu için direkt ve dolaylı kurucu unsur olarak anlatı bütünü bağlamındadır. Bağlamdan bağımsız (kontekst free) değildir.

...Rus şiirinde kafiyeler dişil ve eril olarak ikiye ayrılır.

Rusçada gramerde cins kategorisi olduğu için bu tipli kafiyeler olması doğaldır.

Şiirin yapısında ve edebi sanatlar açısından estetik olarak da dişil- eril kafiyeler önemlidir. Türkçede cins kategorisi yoktur. Cins, kelime katmanında mevcuttur. Fakat gramer özelliği taşımayan bir şey var ki, müzik ve söz folklorun da önem taşımaktadır. Rastladığımız “şarkı veya türkü erkek ya da kadın sesi içindir” tanımı, sözlü folklor için de geçerlidir. Mesela destan erkek sesi için, ninni ya da ağıtlar da kadın sesi için uygundur. Kadının ya da erkek farklılığıyla birbirinden ayrılır.

Atasözleri erkek sesi için, çocuk masalları esasen kadın (nine) sesi için, yerine ve anlamına göre erkek sesi için de olabilir. “Manas”ı, “Köroğlu”nu, “Ural- Batur”u yalnız erkekler okurlar.

Gramer anlamı taşıması, türlere göre cins ayrımı ve cins vurgusu ise lengüa- poetik alana girmektedir.

Bazen acemi filologlar veya sosyal bilimciler arasında böyle bir yanlış değerlendirme de yapılmaktadır: Türkçe bilim dili değil, edebiyat- folklor dilidir. Bu fikir en başından yanlış bir fikirdir. Yeryüzünde ne kadar büyük ve güçlü edebi dil varsa, onun ana kaynağı o dilin edebiyatı ve folklorudur. Yaratıcı filozof veya psikolog, sosyolog veya tarihçi o edebiyat ve folklor diline dayanarak ve onları yaratıcı bir şekilde değiştirerek, kendi alanının terimlerini, biçim ve dizimlerini yaratmaktadır. Meseleye harfiyen yaklaşmak doğru bakış açısı değildir. Türkiye Türkçesinin edebi dili de, Azerbaycan, Özbek, Tatar, Uygur... edebi dilleri de tarihen bir yolu geçmişlerdir ve bu kaynak hiçbir zaman eskimez, ötekileşemez ve gereksiz sayılamaz. Dünyanın en zengin edebi dili de kendi folklorunun temizlik ve saflık gücüne, bilinen ve bilinmeyen kelime varlığına, iletişim ustalığına muhtaçtır. Folklor dili hiçbir zaman bitmeyecek, tükenmeyecek bir kaynaktır.

Sesler, aliterasyon ve asonanslar; anaför ve epiforlar, tonlama özellikleri, ritmin taşıyıcısı olan sentagmalar; duygu ve vurgu, uyum, morfolojik ve sentaks tekrarları, dil birimlerinin sıralanması; üslubu ve poetikayı oluşturan öğelerdir. Bu öğelerin müziği dile özgüdür. Müziğin melodisi, ses ve kompozisyon özellikleri başka bir düzlemde ortaya çıkan fenomendir. Onun tını, nağme, ses rengi ve ses tonlaması müzikbilimin objesidir. Karşılıklı ilişki dikkate alınarak, kendi düzleminin ilkeleriyle araştırılmalıdır. Veznin (ister aruz, ister hece) tonlaması da, dilin kendi

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

tonlamasından farklıdır. Hecede veya aruzda yazılmış şiir, vezin, ölçü, ritmiyle beraber dilin tonlama özelliklerini de taşımaktadır. Bu türlü iç içe bağlılık yazılı edebiyat gibi folklorun da meziyetidir.

Farklı boyutlar, anlam ve şekil zenginliğinin ifadesi olduğu için araştırma sürecinde bu özelliklerin dikkate alınması gerekmektedir.

Çağrışım ve izlenimlerin inceleme sürecinde dikkate alınması teori ve uygulama bakımından önem arz etmektedir.

İşlevsel dilbilimin uzmanı olarak A. Martinet'in dil, söylem, dil yetisi üçleminde dil yetisinin sesli olma özelliği şu şekilde açıklanmaktadır: "Dilbilimcinin incelediği dil yetisi insanın dil yetisidir. Bu özellik belirtilemeyebilir de; çünkü "dil" sözcüğünün öbür kullanımları hemen her zaman eğretilmeli kullanımlardır. "Hayvanların dili" masalcıların bir buluşudur; "karıncaların dili" bir gözlem verisinden çok bir varsayımı belirtir; "çiçeklerin dili" ise bir çeşit koddur. Günlük konuşmada "dil" tam anlamıyla insanların sesli göstergeler aracılığıyla anlaşma yetisini belirler (Martinet, 2008: 129). Dil varlığını söylemlerle belirttiği için kod ve bildiri kavramları dil ve söylem karşıtlığının en düzgün adıdır. Tamamına dayanarak folklor anlatılarının söylem olmaktan kopmadan daha fazla dil edimleri, dil kodları olduğu söylenebilir.

Dünyayı kavramlaştıran insan (B. Potter), kavramanın ve yorumlamanın ötesine geçerek yaratmakla, edimlemekle algı sürecinde ve dil yetisinde bir adım daha atmış sayılır.

Folklor aktarımlarında ses, biçim, dizge, anlam yeni bir anlam taşımaya başlar. Bu yalnız edebi söz deneyimi değil, aynı zamanda bildirişim sürecinde büyük bir başarıdır.

Mitlerdeki söz edimleri ve atasözlerindeki kapalı yapı içindeki açık anlam, net tespittir.

Destanlara, masallara, merasim folklor örneklerine dağılmış mit unsurları dünya görüşü imgeleri, söylenenleri göstermektedir.

Yazılı edebiyatın mihenk taşı bizce, öncelikle dildir, sonra dindir, daha sonra folklordur. Aslında birbiriyle içten bağlı olan bu fenomenler olmadan yazılı edebiyatın ihtişamı ve olağanüstülüğü imkânsız hale gelmektedir. Allah ilminin karşılığı olabilir mi? Bir gerçek karşısında baş indirmek olmaz, insan dilinin altında saklıdır.

M. Bahtin ve F. Dostoyevski diyalogunu, karnaval kültürünü, Dostoyevski'nin karmaşık psikolojizmini açarken anahtar olarak kullanmak tesadüf sayılmaz.

Yazarın yazdığı dilden, taşıdığı dini değerden kodlarıyla beslendiği folklordan dışarıda büyük edebiyatı varlığı oldukça büyük kuşkular içindedir. Dilden, dinden, folklordan helallik aldıktan sonra yazılı edebi söz ebediyet kapısını açar kanısındayız.

Her türlü mukayese kusurludur. Bizde kusurları kabul ederek bu fikirleri söylüyoruz. Gözlem ve bilim bu söylenenleri ispat etmek gücündedir.

...Folklor dili daha ziyade dilin kendisidir. Yazılı edebiyatın dil zenginliği anlamında potansiyeli canlı folklor dilidir. Dünyanın gelmiş geçmiş en ünlü söz adamları (Homeros, Dante, Şekspir, Nevai, Fuzuli, Puşkin, Tolstoy, Dostoyevski, Folkner, Marquez, Nazım Hikmet, N. F. Kısakürek) itiraf etmişler, folklor dilini güç kaynağı, temennisizlik örneği, bitmek tükenmez bilmeyen bir zenginlik olarak almışlardır. Büyük fikir ve söz adamları halk dilinin üst katlarına en yüzeysel kan damarlarını sömürmeyi değil, folklorun daha derin katmanlarındaki kan damarlarından beslenmeyi, hem de ustalıkla, içtenlikle beslenmeyi tavsiye ederken, haklı tavır sergilemişlerdir kanısındayız.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Gerçektende Türkçenin Yunus Emre'si halk diline o denli karışmıştır ki, ister ses, ister kelime, isterse de biçim özelliği ile Yunusun dili folklorlaşmış ve folklor hamurunda öyle yoğrulmuştur ki, şunu halk mı söylemiş yoksa Yunus mu ayırımı gerçekleştirmek oldukça zor hale gelmiştir. Fakat bununla beraber Yunusun dili tüm renkleri ve zenginliği ile Türkçenin tek bir söylemidir. Bu söylemi başlı başına bir dünya olmakla birlikte Türkçenin somut örneklerinden birisidir.

...Biz dil ve poetika bakımından karşı etki olarak yazılı edebiyatın da folklor etkileri üzerinde durabiliriz. Büyük söz ustalarının zaman boyunca kendi dillerindeki edebiyata etkisi tartışılmazdır. Mesela Yunus Emre'nin Anadolu, Nevai'nin Özbek, Fuzuli'nin Azerbaycan, Abay'ın Kazak, Mahtumkulu'nun Türkmen halk edebiyatına dil- üslup- poetika üzerine etkileri ayrı bir araştırma konusudur.

Folklor yaratıcıları bir bölge, sosyal grup, köy, mahalle, kahve, merasim içinde işlevlerini kendine özgü biçimde yerine getirerek, âşık sazıyla- sözüyle, meddah rivayetiyle, bilge atasözü ve ibretlik anekdotlarıyla, masalcı masalıyla, türkücü türküsüyle, manici manisiyile ait oldukları toplumu veya toplum kesimini, onun zevkini, kederini, sevincini besler ve onları yeni bilgiler ve yeni yorumlar sunmakla beslenme kanalı olan dili canlı hale getirir ve herkesin bildiği, anladığı dili dalgalandırarak ona sanat değeri, estetik ivme kazandırmış olurlar. Folklor dilinin doğruluk değerinin dilin hiçbir ölçüğü ile ölçülemeyecek kadar kuşku götürmez ve net olduğunu da unutmamalıyız.

Folklor dili elit dil değildir. Eşitlik, eş zamanlılık, eşdeğerlilik folklor dilinin kendisidir.

Nitelik folklor dilinin yargı değerlerinden biri sayılabilir. Çünkü hakikat, güzellik, doğruluk nicelikle değil de nitelikle ölçülür.

Folklor dili olgunlaşma idealini seçmez. Bu onun doğallığına, tabii akışına zıttır.

Folklor dili mükemmellik, aliyyül alalık iddiasından çok uzaktır. En güzel poetik figür veya aliterasyon akışı folklor anlatısının amacı değil, onun sıradanlığının göstergesidir.

Folklor dilinde "sanat sanat içindir" ilkesi değil, sanat iletişim; sanat halk içindir, ilkesi boy gösterir. Halkın yarattığı edebiyatın halk için olması folklorun dil varlığında kendisini her zaman ve her yerde gösteren ana özelliklerdendir.

Folklor anlatılarının metinleştirilmesi (yazıya alınması) gündeme aşağıdaki ölçütleri getirmektedir: Bağdaşlık (cohesion), tutarlılık (coherence), amaçlılık (situationality), kabul edilebilirlik (acceptability), bilgisellik (informativity), metinler arasılık (intertextuality).

Folklorun metin dilbilimi açısından analizi de araştırılması gereken önemli konulardandır.

Dil- üslup ve anlam- düşünce bakımından genel olarak ağız edebiyatı bütün şahıslara aitlik, çoğunluğa özgüllük sağlamaktadır. Yazılı edebiyat bireyin hissiyatını, fikir dünyasını yansıtmalıdır. Anonim denilen mani de, türkü de; Anadolu'nun bağrından kopup gelen bir zariflik, titreyiş; yalnız bir şahısta olabilecek çağlayış ifade olunur ki, o duyguya herkesin söyleyebileceği, yaşayabileceği duygu gibi yaklaşmak ve değerlendirmek imkânsızdır. Örnek olarak bir Kerkük hoyratına "Köroğlu" (Azerbaycan varyantı) destanından küçük bir şiire (geraylıya); bir Anadolu manisine dikkat edelim:

Bülbül üşüdü geldi,
Derde tuşudu geldi,
Bülbül gül havasına,
Halen kış idi geldi...

Veya:

Nice bakım boş beşiye,
Yaralı gönlüm üşüye,
Toz bürümüş boş beşiye,
Şirin layla çalan yoktur.

Yahut:

Kararmış kara gözler,
Dermanın kara gözler,
Gemim deryada kaldı,
Yelkenim kara gözler.

Dil mucizesi diyebileceğimiz bu özellikleri kollektif yaratıcılık ürünü saymak gerçek dışıdır. Bu anlamda halk edebiyatının büyük bir kısmı “biz”, “hepimiz” zamiri ile ifade olunan çoğunluğa, herkes gibiliği değil; “ben”, “kendim” başlangıcının ifadesi olarak dünyaya gelir.

Folklor gösterilerinde iletişim çok önemlidir. Türk âşık sanatında iletişimin özgün bir şekilde gerçekleşmesi bu sanatın şamanlığa kadar uzanan tarihi ile bağlı olduğu kadar da bu sanatın ilahi yetenekle beslendiğini göstermektedir. Raksla beraber söz ustalığı anlatının en dramatik makamlarından beklenmedik sonuçlarına kadar, aşkın ve kahramanlığın rengârenk çeşitleri dinleyici ve seyirci için hem bellidir, hem de belli değildir. İltica ile söylenen anlatım, koşma veya muhammesi, maniye veya geraylıyı programlaştırmak imkânsızdır. Olay örgüsü içindeki metin arası boşluğa yerleştirilmiş âşık dolgusu söz ve saz ilticasıyla bedahet enerjisinin getirdikleri ile doldurulur, sonuçta iletişimin sanata özgü estetiği gerçekleşmiş olur. Bu söz virtüözlüğü merasimin bilgi yüzünü çekmekle beraber saz ve raksla beraber onun duygu ve coşku yükünü de çekmiş olur.

Manasçı Manas anlatısında bir süre geçtikten ve coşku anı başladıktan sonra kendisiyle baş başa kalır. Savaş, aşk, bayram, yas, keder, sevinç zincirlemesi sözün mucizesiyle gerçekleşir. Tonlama, vurgu, durgu, uzama ya da kısalma yalnız sesin göstergesi değil, sesin ifade ettiği duygunun, düşüncenin, heyecanın ve coşkunun birebir ifadesi olarak gerçekleşir.

Manasçının dinleyenden kopuk iletişimi, bildirişim sürecini bozmaz, onu yeni şekilde, yeni bir anlam biçiminde ortaya getirir.

Biz teorik bakımdan çok önemli bildiğimiz için P. G. Bogateriev’in “Folklor Dili” adlı makalesini ve R. Jakobson’un yine P. G. Bogateriev ile birlikte yazdığı ve Türkiye Türkçesine aktarılan; “Yaratımın Özgül Biçimi Olarak Folklor” makalesinin ana hatlarını hatırlatmayı faydalı biliyoruz.

Bogateriev, Folklor Dili makalesinde önce Rus dilinin özelliklerini, ritme, mecaza ve edebi sanatlara dayanarak folklor dilinin taşıdığı bildirişim özelliklerini açıklamakta, yazılı edebiyatın temelinde edebi dilin, folklorun temelindeyse ağızların durduğunu göstermektedir.

Bogateriev, yazılı edebi dilin estetik işlevini, ağızlara dayanan folklorun estetik işlevinden ayırmaktadır. Bu alanda yol verilmiş teorik yanlışlar gösterilmekte, karşılaştırmalı şekilde, folklorun ses varlığının, kelime zenginliğinin; biçim ve dizim özelliklerinin, farklı bir fonksiyon taşıdığını, Rus belinleri (olmuş- geçmişler veya destansı anlatılar) halk nağmeleri ve onların tür özellikleri, başka folklor türlerinin konuşma dili ve edebi dil ile ilişkilerini zengin örnekler temelinde açıklığa kavuşturur.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Bogateriev, halk türkülerinin konuşma dilinden daha zengin olduğunu ve eski kelimeleri de içerdiğini, edebi sanatları ise daha zengin kullandığını vurgulamaktadır. Rus Halk Şiirinde ritmik yapının önemini de ayrıca göstermekte ve folklor anlatılarının yazıya alınacağı zaman dakiklik ilkesinin önemi hatırlatmaktadır. Folklor anlatılarını metinleştirirken dil ve üslup sakatlığına ve tahrirlere yol verilmemesi gerektiğini belirtmektedir.

Slav folkloru bağlamında gerçekleştirilmiş bu derin araştırma, konunun uzmanlarının polemikçi kontekstinde verilmiştir. Bogateriev'in Rus ağızlarını, Rus folklorunu, Rus folklorunun dil zenginliklerini ilgi çeken örneklerle takdim etmesi, makalenin bilimselliğini daha da etkin hale getirmiştir. Hiç tesadüfî değildir ki, bir zamanlar Bogateriev'le (20. yy başları) Rus ağızlarını ve folklorunu derleyen R. Jakobson yeniden o konuya dönerken, Bogateriev'le birlikte yazdığı makaleyle konuya yeni bir teorik açıklık getirmiş, yalnız Slav folkloru için değil, başka halkların folklorunun dil özelliklerini öğrenmek için de yeni bilimsel açıklamalar yapmıştır.

Üzerinde fazla durmadan makalenin ana hatları üzerinde bazı önemli noktaları vurgulamalıyız:

Yaratımın Özgül Biçimi Olarak Folklor (Jakobson, 1990: 41- 60) makalesinden aktarımla: Özel bireysel konuşma ediniminin – F. De Saussure'un terimlerine göre söz- yanı sıra, dilbilim dili de belirler, bir başka deyişle “bireylerde şu dil yetisini kullanmayı sağlamak için toplum kitlesi tarafından benimsenmiş gerekli uzlaşmalar bütünü” de kapsar. Bu geleneksel ve kişilerarası dizgeye şu ya da bu konuşucu kişisel değişiklikler getirebilir, ama bunlar dile atılmış bireysel çelmelerdir ve ancak dile göre yorumlanabilirler. Bunlar dilin dayanağını oluşturan topluluk tarafından onaylanıp evrensel olarak geçerli kabul edildikten sonra dil olgusu haline gelirler. Bir yandan bireysel yanlışlardaki (dil sürçmeleri), öte yandan da konuşan kişinin bireysel fantezi, tutku durumu ya da estetik itkilerinin yarattığı ürünlerdeki dil değişiklikleri arasında bulunan fark işte burada yatar.

Dilin şu ya da bu biçimde yenilenmesini “tasarlama” sorunu üstüne eğilirsek, değişikliklerin bireysel yanlışlar (dil sürçmeleri), tutku durumları ya da estetik amaçlı biçim bozulmalarının bir çeşit toplumsallaştırılması, genelleştirilmesi sonucunda ortaya çıktığı durumunu kabul edebiliriz. Dil değişiklikleri bir başka biçimde de gerçekleşebilir; bu durumda, daha önce olmuş değişikliklerin kaçınılmaz, düzenli sonucu olarak ortaya çıkarlar ve doğrudan doğruya dilde gerçekleşirler. (Biyoloji uzmanları bunu homogeneze olarak adlandırır) Ama dilin, içinde değişikliğe uğradığı koşulların niteliği ne olursa olsun, yeni bir biçimin “doğuşundan” ancak, onun toplumsal olgu biçiminde var olduğu, bir başka deyişle dilsel topluluğun onu kendine mal ettiği andan itibaren söz edebiliriz.

Dilbilim alanından folklor alanına geçtiğimizde ise; burada da benzer olaylara rastlarız. Bir folklor yapısının varlığı, yapıt ancak belli bir topluluk tarafından benimsendikten sonra ortaya çıkabilir ve ancak topluluğun onu kendine mal ettiği ölçüde yapıt varlığını sürdürebilir... Folklor incelendiğinde topluluğun koruyucu sansürü gibi temel bir düşüncüyü hiçbir zaman gözden uzak tutmamak gerekir. İktisatta “piyasaya göre üretim” olarak adlandırılan durum yazın ile tüketici arasındaki bağıntıyı çağırıştırır, oysa folklor daha çok “sipariş üstüne üretim”dir... Folklor bireysel yaratımın anlatımıdır.

Şema1. Ses (Ünlü, ünsüz, hece, tonlama, durgu, vurgu)

Yapı (Morfolojik -Biçimsel Yapı-)

(Sentaktik - Sentagmatik Yapı-)

Anlam (Kelime, Çok anlamlılık, Tamlama, Cümle, Metin)

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Roman Jakobson, "Şeylere değil, şeyler arasındaki ilişkilere inanıyorum" demiştir.

O, her çeşit bildirinin, altı temel ögenin bileşimiyle oluştuğunu gösteren bir taslak geliştirmiştir. (Kökeni, F. de Saussure'nin değerlilik teorisine bağlı olan bir bakış açısıdır.)

Bu taslağa göre: **Konuşucu** (adresant), belli bir kurallar bütününden (**kod**) yararlanarak **dinleyiciye** (adresat) bir **bildiri** (bilgi) gönderir. Bu karşılıklı veya tek yönlü bildiri iletimi de belli bir **bağlamda** ve bağlantı sağlayan bir **kanal** (fiziksel destek, kontak) aracılığıyla gerçekleşir.

Bildirinin etkenlerinden birinin de odaklanması sonucunda altı değişik işlev ortaya çıkar: **Emotiv işlev** (anlatımsallık), işlevi bildiri konuşucuya yöneliktir; **konativ** (çağrı işlevi), bildiri dinleyiciye yöneliktir; **metadil** (üstdil), bildiri koddaki olguları açıklamaya yöneliktir; **fatik** ilişki işlevi (bildiri bildiririm kanalına yöneliktir, bildiririm kurmayı ve sürdürmeyi amaçlar); **referantiv** işlev, bildiri bağlama yöneliktir; **poetik** işlev (yazın sanat işlevi), bildiri kendisine yöneliktir.

Jakobson poetik işleve daha fazla önem vermiş ve temellendirmiştir. Poetik olayı bir dil olayı olarak görür, özellikle şiiri inceler. "Dilsel bir bildiriyi bir sanat yapıtı yapan nedir?" sorusuna cevap aramıştır. Onun Levi Strauss'la birlikte "Kediler" şiirini incelemesi buna bir örnektir (1962).

Şiirin çeşitli düzeylerini (sentaks, retorik, fonetik, ölçü) anlatan yazarlar, değişik sistemlerin (dizge) ilişkilerini ve ortak yorumlarını (farkı) ortaya çıkarmışlardır.

O, dilsel davranışta iki temel düzenleme mevcuttur. Seçme ve birleştirme.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

**Şema2
BİRLEŞTİRME****SEÇME**

Ses Tonlama Duyu Vurgu Hece Eşdeğerlik Eşanlamlılık Karşıt anlamlılık Benzerlik-Bitişiklik Benzemezlik

Edebiyat eşdeğerlilik ilkesini seçme ekseninden birleştirme eksenine aktarır.

Şema 3.

Kod (Metadil İşlevi)

Kontekst (Referentiv İşlev)

Adresant

Bilgi (Poetik İşlev)

Adresat

(Emotiv işlev)

(Konativ İşlev)

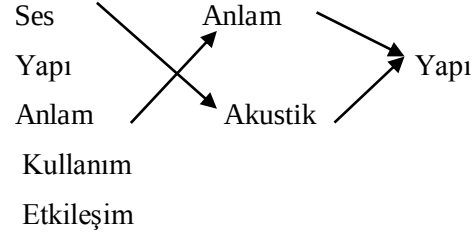
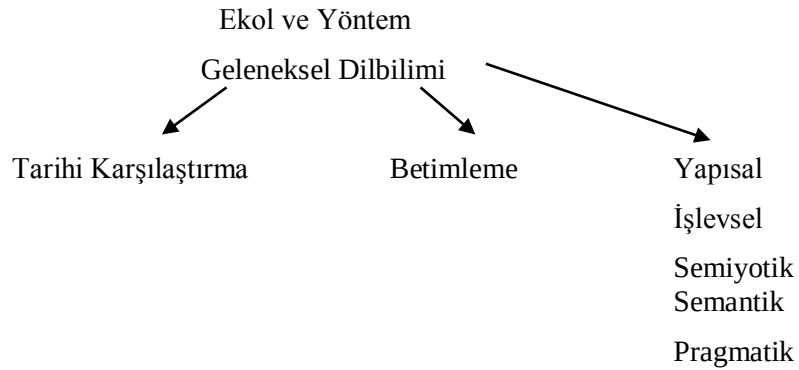
Kontakt (Kanal, İlişki, Fatik)

Folklor Türleri: Ninni, Masal, mit,
efsane, rivayet, türkü,
büyü, dua, alkış,

bilmece,
beddua, destan

Şema 4

Düzlemler:

Şema 5**Turkish Studies**

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Türk halkbilimi üzerinde ciddi teorik araştırmalar gerçekleştiren Özkul Çobanoğlu, Jakobson'a ve T. Sebeok'a istinaden bir tespitin çok önemli olduğunu vurgulayarak, bu tespitin folklor dili meselesinde önemli yer tuttuğunu belirtmiştir.

Çobanoğlu'ndan hareketle iletişim unsurları şu şekilde sıralanır:

Roman Jakobson'un bir iletişim olayında bulunan ortak elemanlar şunlardır: 1. İletişim olayına katılanlar: konuşmacılar, dinleyenler, mesaj verenler, sözcüler, yorumcular vb. 2. Kullanılacak iletişim yolları: Konuşma, yazma kitap basma, türkü söyleme, ısıklık veya boru çalma, yüz ve beden hareketleri, koku verip alma, dokunma ve tatma yoluyla mesajlar vb. 3. İletişimin yer aldığı çevre: Mesajın verildiği, alındığı, uzatılıp, kısaltıldığı, yorumlandığı, sevildiği ya da irdelendiği yer. 4. Mesajın biçimi: Şiir, hikaye, türkü, vaaz, siyasi nutuk, sokak satıcılarının bağırmacları vb. 5. Verilen mesajın içeriği: Mesajın anlamı ne demek istediği ve ona karşı gösterilen davranış. 6. Bu icra olayının bütünü.

K. Buhler'in düşünceleri ise aşağıdaki şekilde verilmiştir:

Buhler'in modelinde iletişimin ana unsurları: 1. Verici (transmitter), 2. Alıcı (receiver), 3. Dinleyiciye hitaplar (appeal to listener), 4. Vericinin kendine göndermeleri (reference to self), 5. Vericinin dış dünyaya göndermeleri (reference to the outside World), 6. Objeler ve kabuller (objects and states) olarak altı unsur şeklinde yer alır (Çobanoğlu, 2000: 335- 336).

T. Sebeok'un iletişim modeli ise: 1. Verici/ Konuşmacı (speaker), 2. Alıcı/ Dinleyici (listener), 3. Göndermede bulunan (referent), 4. Kodlar (code), 5. Mesaj (message), 6. Kanal (channel) yer almaktadır. T. Sebeok, K. Buhler'in 3, 4 ve 5 numaralı unsurlarını tek başlık altında toplayarak kendi modelinde 3 numara olarak gösterir. Buhler'in modelinde ana unsurlar arasında yer almayan 4, 5 ve 6. unsurları ilave eder.

Çobanoğlu ise geliştirdiği modeli Türk- Âşık Sanatına şu şekilde uygulamıştır:

1. Âşık
2. Seyirci/ Okuyucu/ Dinleyici
3. Âşık ile dinleyici arasında sözlü kültür ortamında yüz yüze ilişki içinde icra anında veya farklı kültür ortamlarında üretilmiş metinlerde yapısal ve işlevsel olarak kalıplaşmış iletişimsel şekiller:

- 3.1. Âşığın kendine yaptığı göndermeler
- 3.2. Âşığın dinleyiciye yaptığı göndermeler
- 3.3. Âşığın dış dünyaya yaptığı göndermeler
4. İletişim araçları ve yolları
5. Destanın mesajı
6. Destanda dilin kullanılışı

Netice olarak Çobanoğlu sözlerini şu şekilde sonlandırmaktadır: Folkloru bir iletişim biçimi olarak ele alan ve onun anlatanla dinleyen arasında kurulan iletişime dayalı olarak şekillenen yapısını ve bütün bunları diğer unsurlarla birlikte içeren bağlam içinde icra olayının sahip olduğu işlevler son derece geniş bir araştırma modeli oluşturmakta, böylece insan ve insan davranışlarını daha derin olarak anlayıp kavramamızı sağlamaktadır.

Bizce bu tespit folklorun diğer türlerinin dil özelliklerini öğrenmek içinde vaciptir ve modern folklor lengüa-poetikası için oldukça yararlıdır.

Yazı medeniyetinden bin yıllar önce olmuş zaman sınırını aşmış folkloru metin gibi yaklaşmak, onu çözmek oldukça göreceli bir kavramdır. Biz folklorun yazıya alınmış şeklini metin olarak kabul edebiliriz.

Metinler arası veya satırlar arası araştırma da aynı nedenle görecelidir ve varsayım olarak tanımlanabilir.

İlahi kitaplar hakkında söylediklerimizi burada da aynen tekrarlamaya mecburuz, folklor metninin sınırları ve metinler arasını doldurmaya yazılı edebiyat yükümlüdür. Bu durum hermeneutik dizimi, yorum veya anlamlandırmada sadece metafor veya şifreli ileti dizimi şeklinde söylemek oldukça zordur. İlk akla gelen tüm bunların hepsidir. Yerine, zamanına, bağlamına göre değişen nelerse değişir ya da değişmez.

Folklorun kod sistemi ile tanış olan herkes folklorun zenginliğiyle beraber, o zenginliğin verdiği olaylara; olayların illetini, kainatın düzenini, kainatın modeli olan insanın şeklini, anlamını, işleyişini, sinerjisini de ya anlıyor ya da anlama algılama yoluna, sürecine giriyor.

Tekstoloji veya metin bilimi, Türkiye'nin dâhil olmadığı Türk Dünyası filolojisinde yazılı edebiyat için yapılmaktadır. Orhun Yazıtlarından çağdaş şair ve yazarlara kadar uzanan sürecin tekstoloji ilkeleri belirgin bir şekilde uygulanmaktadır.

Bilimsel, eleştirel (ilm-i tenkit) metinlerin düzenlenmesinin yüzlerce örneği gerçekleşmiş durumdadır. (Fuzuli, Nefi, Şeyh Galip, Nevai, Mahtumkulu, Abay vs.)

Buraya ayrı ayrı zamanlarda yazıya alınmış folklor metinleri de dâhildir. (Dede Korkut Kitabı, Manasa, Alpamış, Ural Batur vb.) Fakat ayrı ayrı nedenlerden yazıya alınmamış veya kısmen yazıya dökülmüş mit, atasözleri, destan, efsane, rivayet, masal, mani- bayatı, fıkra gibi metinleri tekstoloji kuralları, varyantları seçimi prensipleri, varyant- invaryant ilişkileri, lehçe, ağız, şive ve sözlü edebi dili veya ağızlar üstü form ve biçimleri Türkoloji'de bilimsel tartışmaların konusu olamamış ayrı ayrı örnekleri istisna olmakla folklor yayınları "el katılmış" derleyicinin veya araştırmacının tekstolojik düzenlediği netice kanonik metin olarak alınmış ve yaygınlaştırılmış suni metinler kenarda bırakılmış ve neredeyse asıl âşık, manasçı, meddah, ağıtçı, fıkraçı metinleri dışarıda kalmıştır.

Folklor taşıyıcısı olan insanlar bütün insanoğlu gibi ebedi olmadığından artık destanları ve folklor örneklerinin temiz- bakir taşıyıcıları kalmamış veya çok az kalmıştır diyebiliriz.

Bu durum değerlendirmesinden sonra söyleyebileceğimiz ilk şey dil özelliklerinin, ağız- şive, ses, sözcük, biçim, cümle, metin varyantları ve söylem örneklerinin, folklor ana metinleri için istisnai önem taşıdığını vurgulamamız gerekmektedir.

Yazıya almanın (şimdiki teknolojik olanaklar temelinde) halen yazı standartlarının formüllerine, kalıplarına sorulması gibi anlaşılması bu sürecin en tehlikeli öznesidir diyebiliriz. Ses benzeşmeleri, aliterasyon, tekerleme ritmi, yalınlık, sözcük ve cümle tekrarı ile ortaya çıkan konfigürasyon, formül geleneği, "Halk Edebiyatı grameri" olarak alınmalı ve bu doğrultuda metinleştirilmelidir.

Türk Halk Edebiyatı ucu çetrefilli, karmaşık dil- söylemi realitesini değil, iletişimin temeli olan aydınlık, anlaşılır, ayağı yerde olan mecazilik, canlı ve dinamik ritim üzerinde kurulmuştur. Art arda gelen ses akını, kelime ardıcılığı, cümle seçimi ve onların doğal bağlılığı folklor metinlerinin dil varlığı olarak ortaya çıkmaktadır.

Sovyetler Birliği zamanında yayımlanan 4 ciltlik "Sovyet Halkları Destanları" dizisinde (Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Avrasya Halkları Destanları olarak adlandırıldı), Türkiye'de Türk Dil Kurumu'nda yayımlanan yukarıda zikredilen ilkelere dayanan örnekler yok değildir. Fakat bu türlü örneklerin olması sözü geçen alandaki boşluğu ve yetersizliği doldurabilir düşüncesindeyiz.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan ve Türkmenistan Bilimsel folklor merkezlerinde görülmüş ve görülmekte olan işlerin koordine problemini, işbirliğinin gereken derecede olmadığını belirtmeliyiz.

Transkripsiyon problemi, folklorun ayrılmaz parçası olarak müzik yayımı ve ses tespiti işinin ciddi problemleri olduğunu göstermeliyiz.

Folklor metinleri temelinde ana dilinin öğretilmesi yaygındır. Çocuğun dil öğrenmesinde temel evrelerden biri folklor evresidir. Bu evre bilincin ve bilinçaltının, dilin ve meta dilin, söylemin ve söylem yetisinin oluşması devridir. Ad- eylem otomotizminden, dural nominasyondan sonra başlayan folklor merhalesi (ninniler, türküler, masallar...) insanın insan olarak sosyal hayata girmesi için hazırlık safhasıdır. Masal evresi alt bilinçte ve dil belleğinde kendisine yer edinir.

Folklor yalnız dil öğretmez aynı zamanda konuşarak yaşamayı ve yaşayarak konuşmayı da öğretir. Canlı dilin bilinçli eğitim süreci folklorla başlar ve yazılı edebiyatla da bitmez. Kendi yolu ile arkadaşlık eder.

Yazılı çocuk edebiyatının İngilizcede (Alice Harikalar Diyarında), Almandada Grimm Kardeşlerin masalları, Ruslarda Puşkin'in eserleri; folklor dili ve poetikası ile yazılması yahut tamamen özdeşleşmesi dil mantalitesinin en belirgin göstergelerinden biridir. Türkçede de benzer örnekler yüzlercedir.

Üniversite ders kitaplarında ve dilbilimi monografilerinde, gramer veya anlambiliminin en karmaşık meseleleri ise yazılı edebiyat temelinde öğretilir. Demek ki dilin yaratılıştan gelen doğallığı çocuğun iki yaşından beş yaşına kadar öğrendiği ana dilinin temel manzarası folklordadır.

Folklor dili yapmacık değildir. Folklor dili adam dilinde adam dilini anlatmaktır. Mayasını halk dilinden ve folklordan alan karmaşık dil olguları olayları ve genellikle dil sistemini temel ilkelerle dilin sınırlarını genişletmek ve derinleştirmektir. Bir nevi ayar rolünü oynayan halk dili ve folklor anlatı sistemi her türlü dil ve üslup arayışlarına, deneylerine açıktır. Bu süreçte folklorun olgusal kullanımı değil de yazının ruhunda, içeriğinde duyulması yeterli sayılabilir.

Genel dilbilimini, dilbilim tarihi, dilbilimi kuramları ve lengüistik araştırma yöntemleri olarak açıklayan bakış da yaygındır.

F. de Saussure'le başlayan modern dil bilimi semiyotik (göstergebilimi) bilimiyle, sonraları evrensel, dil ve matematik, dil ve felsefe araştırmalarıyla (Idarnap, Rowssell, Wittgenstein vb.) başka bilim alanlarına da teorik bakımdan yollar, bakış açıları, yöntemler açılmış olduğunu da unutmamalıyız.

Homeros dili bulmuş, Dante dilin enini- boyunu ölçmüş, Shakespeare dilin içinde dil yaratmış, Fuzuli dili dindirmiş, Dostoyevski dili insan psikolojisinin haritasına dönüştürmüş, F. de Saussure bulduğu gösterge, ikili karşılaştırma ve değerlilikle dilin ilmini yaratmış, L. Hjelmslev dili matematiğe dönüştürmüş, R. Jakobson dilin şiirselliğiyle şiirin gramerini birbirine kavuşturmuş, L. Wittgenstein dilin felsefesini, B. Roussel felsefenin dilini yeniden keşfetmiştir.

Ben her şeye dil gibi bakıyorum. Dile ise somut ve yaratıcılık kaydı ve kanun gibi bakıyorum. Hareketlilik, duyarlılık, tutarlılık dilin canlı olduğunun göstergesidir.

İletişim dilin ana görevidir. Yaratıcılık dilin kutsal görevidir.

Dil bir bütündür. Bütün parçaların dediğinden daha fazla diyebilen fenomendir. Bu kadarı da yeter.

Folklor tekstolojisinin yeni ilkelerle araştırılması zaruridir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Folklor metni bir bütündür. Bu bütünün birimleri ve bu birimlerin bağılılığı, değerliliği, koherentliği de edebi dil içinde, yazılı edebiyatın bütün türleri ve şekilleri için örnek rolü oynayabilmiştir.

Sonuçta, lengüafolkloristik ve folklor dil bilimi bu gösterilen ve gösterilmeyen ilke ve düzlemleri klasik ve modern yöntemlerle araştırmalı, kendisini yenilemeli, folklor potansiyelinin her bakımdan gerçekleşebilmesi olanaklarını ortaya çıkarmaya çalışmalıdır.

Halk edebiyatının dili üzerine çalışmalardan bahsederken Azerbaycanlı bilim adamı Asaf Hacı'nın, "Bayatı Poetikası" (Hacı, 2000) kitabına da dokunmak gerekir. Edebi- estetik sistem olarak bayatılar, hem şekil hem de anlam bakımından mani türü modeline uygun şekilde, onun belirlediği üç ilke; söyleyici ve dinleyici arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir.

Birinci ilke, bayatı, objenin karşılığı değil gerçeğinin yerinde olan üniversumdur.

İkinci ilke, halk şiirinde estetik, bilgi, kendini ifade formundan ayrılmaz. Forum bozulursa anlam da değişecektir.

Üçüncü ilke, kompozisyon ilkesidir. Folklor metinlerinde neden- sonuç ilişkisine dayanmaktadır. Müellif, yazar, araştırmacı; bayatıları kronik tür olarak, taşlaşmış kalıp olarak değil; edebi unsurların yapısal, anlamsal ilişkilerine dayanarak forum ve anlamın birlikteliğine vakfeder.

Çok az sayıda edebi vasıta, çok sayıda orijinal metin yaratma olanağını ortaya çıkarır. Estetik bilginin modelleştirilmesi, metodu ya da yöntemi yaratılır ve incelenir. Edebi bilgide çok anlamlılık, görecelik, mecazilik, sembolizm ya da sübjektiflik, tükenmezlik ve tekrarsızlık önemlidir.

Dördüncü ilke, geleneksel poetik işlevin estetik anlam birimidir.

Beşincisi, malumatın zenginliği;

Altıncısı, tarafların manevi, kültürel, psikolojik uygunluğudur. Göstergesel dilin eşleşliği ortamında sözü geçen diyalogun mümkünlüğü ve edebi diyalogun mümkünlüğüne belirtmek gerekir. Edebi diyalog çok anlamlılık ve çağrışım da taşıyabilir.

Yedincisi, çağrışımın ortak veya uygun anlamları gruplaştırmakla aynı sonucu alabilmesi;

Sekizincisi, poetik sistemin bir amaca yönelmediğinden değişmezliği;

Dokuzuncusu, poetik sistemin iç uyuma ve ortama açık olmasıdır.

Kitapta birinci bölüm yapısal meselelere (genel meseleler, fonopoetika, gramer vasıtaları, leksik vasıtalar, poetik sentaks...); ikinci bölümde, umumi ve genel meselelere, estetik göstergelere, mısralar arası semantika, genel semantik, metinler arası semantika, semantik evrene; üçüncü bölümde, pragmatika (genel meseleler), tür paradigması, yaratıcı (söyleyen) paradigması, üslup paradigmasına değinilmiştir.

Bizce bu yöntemi folklorun diğer türlerine de uygulamak mümkündür ve alınacak sonuç, bilimsel değerlilik bakımından kıymetlidir. Bu araştırmaya dil ve meta dil (üst dil) yaklaşımını, genel edebi estetik özellikten daha üstün tutmakla soyutlaştırmak mümkündür.

Gerçeği idrak etmek kaydı olan semavi kitaplar, hakikat bilgisidir ve kutsal oldukları da unutulmamalıdır.

Folklor bilgisi insan arayışlarının sonucu olan edebi- estetik kaynaktır. Adamın (Homo sapiens), insan (iletişim kuran) olması sürecinde folklorun önemi büyüktür.

Yazılı edebiyatı tetikleyen, ona güç veren temel etken alt bilinç, içgüdü, şüphe ve eleştiridir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

İlahi edebiyatın özünde bir iddia vardır. Yorum ve metafor, ideoloji ve kurgulama yazılı edebiyatın amacı olduğu kadar da, hem de aracıdır.

Folklorun tetikleyici gücü gizlidir, bizim bilmediğimiz etkenlerle ilişkilidir, iddiasızdır. Metaforları doğaldır, poetikası ve dili saftır, açıktır, saydamdır. İdeolojiden uzaktır, kurgusu doğaldır. Folklor kendi kendisinin nedeni ve sonucudur.

Türk lehçelerinde destan kültürü o lehçenin dil- üslup özellikleriyle gerçekleşir. Lehçelerin yakınlık- uzaklık seviyesi destan tiplerini de etkiler.

Mesela, Dede Korkut Oğuznameleri" veya "Oğuz Han" Destanı daha ziyade Oğuzlara özgüdür ve Oğuz dil- poetika özelliklerini taşımaktadır. Kıpçak grubunun dil- üslup özelliklerini taşıyan "Ural- Batur", "Koblandı Batur", "Manas" destanları ise o lehçelere özgüdür.

Bu bakımdan Türk lehçeleri ve Türk destanlarını beş gruba ayırmak mümkündür:

1. Oğuz Destanları: (Anadolu, Azerbaycan, Türkmen ve Gagavuz sahası) Dede Korkut Kitabı, Köroğlu. Etkileşim alanı ise; Arap- Fars, Ermeni, Gürcü.
2. Kıpçak Destanları: (Kazak, Kırgız, Tatar, Taşkent, Kumuk) Koblandı Batır, Manas, Ural Batur. Etkileşim alanı; Arap- Fars.
3. Karluk Destanları: Alpamış Rüstemhan. Etkileşim alanı; Arap- Fars.
4. Bulgar Destanları, Çuvaş Destanları. Etkileşim alanı; Fin- Ugor Destanları.
5. Doğu Hun veya Sibirya Destanları: Hakas, Altay, Tıva, Yakut (Saka); Buktukirişe. Etkileşim alanı: Moğol, Çin.

Folklor anlatı metni ile dini metinleri ve yazılı edebiyat metinlerini karşılaştırmak mümkündür. Fakat folklor anlatı türlerinin eş anlamlı veya eş değerli olmasını dikkate almak gerekmektedir. Bir mit, destan veya bilmece, masal eşteş değildir.

Biz genel çizgileriyle de somut çizgileriyle de karşılaştırma yapabiliriz. Aslında özel ya da somut metinleri değil, onların şifresini, kodunu merak etmekteyiz.

Bir şifre önce dilde saklıdır. Fakat bu dil de somut değil, metadil (üst dil) niteliğindedir. Çünkü İbranice, Yunanca veya İngilizce bir metinle Türkçe metnin dilini karşılaştırmak imkânsızdır. Merak edilen özellik dilde değil, metadilde saklı olduğu için ana çizgilerini veya metodolojisini vermeye çalışacağımız bu karşılaştırma, derinleştirilebilir veya genişlendirilebilir. Bu bakımdan aşağıdaki tespitler uygun görülmüştür:

1. Dini metinler emir (buyurma), yasak ve mesajdır. Folklor anlatı dili tahkiye veya duygu yüklüdür.

2. Dini metinler edebi sanatlar veya poetika bakımından zengin değildir, belli sınırlar içindedir. Çünkü amaç edebi örnek, genel olarak şiir veya nesir yaratmak değil, ilahi vahiyleri insanlara ulaştırmaktır.

3. Semavi din metinleri kutsaldır. Bu kutsallığı ise inanan kabullenir, inanmayan kabullenmez. İman, ispat edilen bir şey değildir. Bu mantık bizim bildiğimiz bilim araştırmaları formatının dışındadır.

Folklor metni kutsal değildir. Araştırma objesidir. Onlara tapınmaksa akıl dışıdır.

4. Dini metinler ilahi metinden (levh-i mahfuz) seslendirilmiş veya emirler şeklinde yazılı gönderilmiştir. Semavi dinler insanın fitratını kabul eder ve onların özü bir; şekli, uygulaması farklıdır.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Folklor anlatıları ilahi kökene bağlı değildir, insan yaratıcılığıdır ve onun dil şeması mucize içermemektedir.

5. Din metninin insan tarafından yaratılması imkansızdır.

Folklor metni farklı zamanların insan yaratıcılığı ve mükemmelleşme sürecinden süzölmüş fenomendir.

6. Dini metinleri çevirmek imkansızdır. Konu çeviriden değil, mealden gidebilir. Folklor metnini ayrı ayrı dilbilim, ses, şekil, eşdeğer yapı modelleriyle çevirmek mümkündür.

Yazılı edebiyatla metadil düzleminde karşılaştırmaya gelince:

1. Yazılı edebiyat dil kod, amacı ve sonucu; basiti ve sadeyi birleştirmek, karmaşıktırmaktır.

Folklorun dil kodu başlangıcın ifadesidir. Bu ise; basitlik, açıklık, yalınlık, sadeliktir.

2. Yazılı edebiyat dilinin sanal gücü folklor dilinden defalarca kere fazladır. Folklor dili de sanaldır. Fakat folklor dilinin sanallığı gerçeklikle yoğrulur. Yazılı edebiyatın temeli folklor olduğu için onun gerçeklik değeri sonrakidir, ikincidir. Sonraki olmak veya ikincilik sanallığın ve soyutluğun ana şartlarındandır.

3. Yazılı edebiyat metninin başlangıcı, süreci ve sonu vardır.

Folklorun, başlangıcı, süreci ve sonu bilinmezlik ve nedensizlik içindedir.

4. Yazılı edebi dil daha ziyade sahtedir, insan işidir, canlı iletişim diline göre yapaydır.

Folklor dili daha fazla dilin kendisidir.

5. Yazılı edebiyat dili türleri, poetikası, bilinen akımlar ile folklordan çok çok zengindir. Bu anlam ve şekil zenginliği nitelikten daha fazla niceliktir.

Yazılı edebiyat insanın teknolojik ve bilimsel gücüyle eşdeğerdir.

Folklor sanatın doğu gücüdür. Folklor yazılı edebiyatın betninde değil, yazılı edebiyat folklorun betninde yetişmiştir. Ona göre yazılı edebiyat folklorun mihenk taşı ve ölçüsü değil; aksine folklor yazılı edebiyatın mihenk taşı ve ölçüsüdür.

6. Yazılı edebiyatın dilinden farklı olarak folklor dili ikoniktir.

Eski Yunan, Hint, Çin filozofları ve yazarları poetika, özellikle dil poetikası üzerinde ayrıca durmuşlardır (Liseviç, 1949). Bu problemle ilişkili olarak P. Grintser şunları yazmıştır: “Klasik Hint poetikasının lengüistik yönlendirmesi, poetikanın gramerle içten bağlılığını, hatta ondan asılı olduğunu şartlandırmaktadır.

Sanskrit poetikasının birçok yönlendirici gizli anlam ulamının kökeni gramer öğretileriyle ilişkilidir. Risalelerin bazı bölümleri (Mesela Bhamahi risalesinin altıncı bölümü) gramer problemlerini açıklamaktadır ve öğretisi şudur ki, gramer esasında şairin bileceği esas öğretilerin başında gelmektedir” (Grintser, 1984: 136).

Edebi metnin dil düzlemi Farabi’nin, Biruni’nin, Dante’nin, Nevai’nin, Fuzuli’nin, Ahundzade’nin, Rezaizade’nin, Puşkin’in dikkatini çekmiş, aşağı yukarı divan dibacelerinde, risale ve ders kitaplarında bu mesele üzerinde durulmuştur.

Çağdaş araştırmalardan R. Jakobson, Y. Tınyanov, V. Jirmunski, V. Propp, M. Lotman gibi isimler bu problem üzerinde defalarca durmuşlardır.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Şiirin grameri ve gramerin şiirselliği bu problemin püf noktalarına dokunmuştur.

Yine de onun “Dilbilimi ve Poetika” makalesi manifesto niteliğinde olan yazılardandır.

F. de Saussure’nin yapısal yönteminden doğmuş Prag Ekolü (Mukarjevski, Trinka, Matezius; dilin ayrı ayrı katmanlarında) yapısal poetik araştırmanın işlevsel özelliklerini açıklamakla F. de Saussure öğretisiyle Moskova’da “Poetik Dili Öğrenme Grubu” ile “Rus formal ekolu”nun sentezi olan araştırma yönü, yöntemi olarak (R. Yakobson, Y. Tınyanov, B. Eyhenbaum, V. Şıklovski vb.) folklor dilinin biçimsel, yapısal ve işlevsel istikamette öğrenilmesinde büyük rol oynamışlardır.

Sözlü edebi dil birilerinin gösterdiği gibi yalnızca sözlü kitap dili ve konuşma dili olamaz.

Folklor dili veya sözlü Halk Edebiyatı, edebi dili yazıya almaya kadar ki edebi dilin, başka bir deyişle; seçilmiş dilin, normlaşma sürecine girmiş dilin ta kendisidir. Bu anlamda yazılı edebi dilin iki temeli vardır: 1. Sözlü edebi dil veya folklor dili, 2. Canlı konuşma dili.

Maalesef Türkiye’deki dilbilgisi çalışmalarında folklor dili derin ve kapsamlı araştırmaların objesi olmamıştır. Avrupa ve Rus dil biliminde ise folklor dilini irdeleyen, inceleyen değerli araştırmalar yapılmıştır.

Türkiye’de halk bilimi ve halk edebiyatı çalışmalarında dil meseleleri zaman zaman konu olmuş ve değerli dil incelemeleri, tespitleri yapıldığı görülmüştür. (bkz. Ö. Çobanoğlu, Ö. Oğuz, M. Ekici, A. Duymaz vb.)

Azerbaycan’da ve Türk dünyasının ayrı ayrı Türkoloji merkezlerinde de folklor dili incelemelerin konusu olmuştur.

“Sanat imgelerle düşünmektir” veya “İmgesiz sanat olmaz” gerçeği Halk Edebiyatı için de doğrudur.

Folklorun imgesel açıdan kendine özgülüğünün dil varlığında da ifadesi mevcuttur.

Dil birimlerinin anlam ve şekil planı, yalnız yazılı edebiyat diliyle değil, hem de sıradan iletişim diliyle, edebi değerliliği olmayan konuşma diliyle de karşılaştırılabilir. Ağızda, şivede oluşan folklor ürünü; ağızlar, şiveler üstü nitelik taşımaya yönelir ve içinde olduğu şive ve ağızla da farklılaşmaya başlar. Buna bazen “ağız edebi dili” de denir. Yazılı metinden farklı bir normlaşma ve sistem özelliği taşıma süreç içinde gerçekleşmeye başlar. Ayrıca form ve formül, biçim sabitleşmesi, değişen içinde değişmez değer olarak ortaya çıkmış olur.

Bu özelliği kastederek folklor dilinin özünü, işlevini tanımlayan ünlü Rus folklor bilimcisi P.G. Bogatiryev: “Folklorun Dili” adlı kuramsal araştırmasında şunları yazmaktadır: “... Türkülerin dili ağızların dilinden defalarca zengindir. Türkü dilinde konuşma dilinden farklı olarak arkaizmler vardır ve genellikle türkünün dil potansiyeli iletişim dilinden fazladır ve türkü yaratıcıları da, onu seslendirenler de dil malzemesini daha özgürce kullanma özelliği taşımaktadır. Ağız türkünün kafiyesi veya ritmini talep ediyorsa, türkü de başka ağzın arkaizmini veya formunu kullanabilir” (Bogatiryev, 1973: 108).

Bu değerli araştırmasında P. G. Bogatiryev zengin Rus folkloru örnekleriyle kuramsal bakışını ve aynı zamanda folklorun kelime varlığının yazılı edebi dil için oynadığı rolü, folklor icraatındaki bağlamı, müzikle ortaya çıkan ritmik- melodik ortamı zengin örneklerle açıklığa kavuşturmuştur.

Göçebe veya yerleşik düzende yaşayıp yaratan ozanlar, epik şiirleri- soylamalarıyla, destanlarıyla meşhurdurlar.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Türkistan'dan Anadolu'ya uzanan, konar- göçer Türkmenlerin ozan sanatı çeşitli nedenlerle yerleşik hayata geçtikçe, kopuz saza, ozan aşığı dönüşmeye ve epik şiirin- soylamaların yerini lirik, satirik, didaktik, aşık şiiri tutmaya başlamıştır.

Karacaoğlu'dan Dadaloğlu'na, Köroğlu'ndan Âşık Veysel'e, Âşık Gurbani'den Âşık Alesker'e uzanan halk şiirinin coğrafyası, sanat- söz taşıyıcılarının hayatları ve düşünce tarzları değişse de, temel estetik yön ve poetik felsefe değişmemiş; doğal, yalın ses, kelime ve cümle yapısının temel ilkeleri, ister savaş şiiri olsun, ister aşk- sevdâ şiiri olsun, ister yurt- vatan sevgisi şiiri olsun tarihsel ve sosyal kod sistemi değişmemiştir.

Aşık Emrah, Aşık Cevheri, Aşık Ömer ve Türk Dünyasının yüzlerce "Hak Teala gönlüne ilham etmiş" ozanı, akını, aşığı şairi...

Y. Meletinski: "Söz sanatının ortaya çıkması için dilin iletişim işlevinden daha yüksek gelişme düzeyi ve yeterince gramer- sentaks formlarının mevcudluğu gerekmekte" demektedir (Meletinskiy, 1971: 495).

Dil ve kompozisyon formlarının, anlatım öğelerinin, dil birimlerinin seçimi ve oluşumu özel ilkelerle gerçekleşmektedir. "Dilin İşlevleri" olarak isimlendirilen R. Jakobson'un şemasında uygun mevkide yeri gösterilen ve değerlendirilen işlevlerin folklor dilinde de önemi oldukça fazladır.

Karnaval ve karnavallaştırma kavramlarını edebiyat bilimine M. Bahtin getirmiştir. Yum, Nevruz, Hıdrellez karnaval özelliği taşısa da, kendine özgü özellikleri mevcuttur. Üzerinde çalışılmayan "Türk bayram dili" aşağıdaki hususiyetlerle dikkati çekmektedir:

Bayram, çokseslilik, sevinç, zafer, övgü semantikası taşır. Bu semiyotik dil kendisini söylenen türkülerde, oynanan oyunlarda değil, aynı zamanda toplumsal mutabakatta, renklerin seçiminde, giyim- kuşamda da gösterir. Tarihin diriltilmesi ve yaşatılması ve günün tarihselleştirilmesi anlamında bayram folkloru son derece önemlidir. Eğlence ve dinlenme ile beraber mitlerden hareket eden merasimler etnik belleği zenginleştirir ve ona yeni değer kazandırmış olur.

Halk güldürüsüne ve ironiye dikkat eden Bahtin karnavalda din ve inançla karşılaştırmadan bu kültürün kökenini açıklar ve halk psikolojisine dayanarak söz sanatının estetiği hakkında önemli tespitlerde bulunur (Bahtin, 1979).

1. Folklor anlatısının doğruluk değeri (truth value) önemlidir. Başka bir deyişle dil biriminin zaman ve mekânca yaygınlığı onun doğruluğu anlamına gelir.

2. Folklor anlatılarında iç karışıklık daha doğal ve basittir.

Konu yalnızca folklor dilinden, folklorun dil ve üslubunda belirgin biçimde ortaya çıkan özelliklerden gitmemektedir. Belki daha ziyade folklor dilbiliminden göstergelerin metalengüistik zenginliğinden bahsedilmektedir.

Dil göstergelerinin semantik, sentaktik ve pragmatik ilişkileri bizce daha önemlidir. Lengüa folkloristik olarak anlamlandırabileceğimiz bu araştırma alanı metin merkezli araştırma yöntemi de, bağlam merkezli araştırma yöntemi de olabilir. Meselenin felsefi, hermeneutik bakış açısı da olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır.

Herhangi bir türkünün ses, kelime, cümle örgüsü, çağrıştırdığı hatıra, yaşatmış olduğu heyecan ve sarsıntı, içinde olduğu duygu seli türkünün dil varlığıyla müzik varlığının iç içe bağlılığındandır. Türkü dilinde ifade olmuş heyecan, hasret, matem, sevinç için anahtar olan türkü

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

metnindeki olağanüstülük, sıradanlık, dil özellikleriyle beraber; metadil özellikler ve intertextualitedir.

Salt anlamda ölü yoktur. Herhangi bir fikrin kendi dirilme bayramı vardır (M. Bahtin).

1911 yılında çağdaş müzik kuramının kurucusu ünlü besteci A. Schönberg "Harmoni Öğretisi" eserini yazmıştır. Burada klasik atonalite ve bir sesin müzik sistemindeki üstünlüğüne son vermiş oldu. Bu eserden sonra sistem konsonans ve dissonans arasındaki farkı kaldırarak eşit hukuklu harmoni öğeleri olarak sistemi sokmuştur. Bununla da sübjektiflik ve tarihi hareketlilik duygusu yeni sisteme girmiştir.

Müzik sistemine özgü olsa da poetik metnin (anlatının) dil gerçekliği olarak bu meseleyi dikkate almamak mümkün değildir. Özellikle türkülerin koro ifası zamanı ortaya çıkan çok seslilik dil varlığında yankıları bırakmış değildir.

Bir müzik devrimcisi A. Schönberg yeni müzik grameri ve tonsuz müzik yaratmakla tabuların ve akışın tersine kürek çekmiş, soyut düşüncenin imgelerini yeni bir dil olarak sanata katmıştır. "Harmoni Öğretisi" adlı çalışması ve müzik eserleri onun mücadelesinin polifonik müzik olarak adlandırılan numuneleriyle gerçeklik ve ebediyet kazanmıştır.

Bu, yalnız melodi ve tonaliteye karşı çarpışma sayılmaz, insanın kendisini sınıma ve ifade çabası olarak değerlendirilebilir.

Sesler âleminde filolojik ve müzikal bakış açısını farklı ele almadan onların özünü almak oldukça zordur.

Bizce, sanat değerleriyle yazılı edebiyatta Kafka'yı, Nietzsche'yi, Faulkner'i, Marquez'i... eşdeğerli olan A. Schönberg için ses folkloru içinde Avusturya, Alman ve Yahudi müziği ile beraber tüm halkların müziği de yer almaktadır.

Folklorda kelimeler, kelime öbekleri, cümleler ve metinler, yazı dilinde kelimeler arası, kelime öbekleri arası, cümleler ve metinler arası boşluk demektir. Bu boşluk metnin sırrıdır.

Bu boşluk aynı zamanda metne dışarıdan katılan yorumun söylediği, söyleyeceği ve söyleyebileceği yeri ve makamıdır (Intertextualite veya metinler arası denilen alan).

Dil ve mit yakın, eş anlamlı olarak bazen de karşıt kavramlar olarak kullanılmaktadır. İnsanoğlunun ilk kelimeleri insanın yarattığı ilk mitlerdir. Gösterenle gösterilen arasında kelime ile gösterge ardında hiçbir ilişki olmasa da, mevcut ilişki göreceli ve ihtiyaridir. İlk kelimenin mit, yani yalan olduğunun ispata ihtiyacı yoktur.

Bilincin bilincine varma, düşüncüyü geliştirme, iletişim kurma, edinmiş bilgiyi koruma, aktarma ve artırma dilin 4 ana işleviyse de bu işlevlerin fizyolojik- biyolojik temeli ses (insanın konuşma sesi), değişme ve birleşme temeli yapıysa, kelimenin değişme paradigması ve çağrışım birleşme modelleri (eşzamanlı) ve dikey (artzamanlı) olabileceği gibi paradigmatik olarak da dikey sentagmatik olarak da yatay olabilir. Bu açılar birbirini istisna etmez.

Halkbilimi kuramları tarihinde "Mitolojik Teori"nin ve "Mitolojik Okul"un yaratıcısı olarak bilinen W. ve J. Grimm Kardeşleri özellikle Alman Mitolojisi kitabının yazarı J. Grimm, sonra A. Kuhn, M. Müller, R. Brown "karşılaştırmalı dilbilimi" yöntemini mitler uygulayarak teorilerini kurmuşlardır. (Dundes, Çobanoğlu)

Metaforları (iğretileme, mecaz) ilk mit sayanlar kelimelerde somuttan soyuta anlam değişmesini değişmez ilke olarak ele almışlardır. Bizce, sonrada doğruluk kazanan bu sürecin başında soyut, göreceli kelimeler hem mitin hem de dilin başlangıcıdır.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Sini bakış, özellikle kitap dinlerinin bakışı da ilkin kelimenin olmasını kabullenmiştir. (Her şeyin başı sözdür- Kuran, İlkin söz olmuştur- Tevrat)

Bu ayrı bir konudur. Bunun üzerinde ayrı bir araştırma da duracağız.

Şimdi bizi dil ve mit konusu ilgilendirmektedir. Çok anlamlılık ve bu temelde oluşan deyimler ve deyimleşme süreci insan düşüncesinin, dilinde ve elbette ki, mitlerin aşama aşama değişmesinde önemli rol oynamıştır.

Dilden mite, mittin dile yaklaşımlar görecelidir ve bizim neti ispat etmek, nasıl irdelemek isteğimizle ilişkilidir. Dilden mite, mittin dile yaklaşımlar bilincimizin bilincine varmanın yollarından biridir desek yanlış söylemiş olmayız. İnsanoğlu zaman içinde bilgi birikimiyle, soyutlama yeteneğiyle, sanal olanla gerçek olanı, nesnellikle öznel olanı kavramlarla harmanlayan, düşüncesini, dilini, mitini zenginleştirmiş, doğanın güçleriyle mücadelede mitin, yani sözün, sözün yani mitin yardımıyla bu güçlerden korunmuş, onları kullanmış, yönetmiş ve tarihin bize belli veya belli olmayan, zamanında erişerek, olgunlaşarak mit aşamasından, din, bilim, kültür aşamasına geçmiştir. İnsan dili nötr şekilde bu aşamaları yaşamış ve yaşamaya da devam etmektedir. Çünkü önceden belirttiğimiz gibi koruma (bellek), saklama (immanentlik, sır), artırma (varislik) dilin temel işlevleridir.

Dil arkeolojisi olarak tanımlayabileceğimiz etimoloji, glottokronoloji gibi bilimlerin dilin bütün gelişme katmanlarını öğrenmeli, incelemelidir.

Bu araştırmada önemli olan somut dil örnekleri (Hint- Avrupa evya Türk) olmakla birlikte hem de varsayımlar, gelişim eylemleri, kurallar ve motivasyonlardır.

Dilin ve mitin aynı kökenli olması olağanüstü olanın halk düşüncesinde doğal olandan daha mantıklı olmasıdır. Renk ya da renksizlikten, madde ya da maddesizlikten faydalandığı kabul edilmekle, doğanın da ilk varoluşu hususunda, yokluktan var olduğunu kabul etmiş oluruz.

Nefesten (soluktan), havadan yararlanan söz hiçten yararlanan nesne özelliği taşımaz mı? Avrupa'da Ur- form (ulu şekil, ulu biçim) denilen kelimede gerçekleşen dil örnekleri Türk miti ve Türkçe konusunu açıklığa kavuşturmak için yararlı olabilir. Fakat kabul etmeliyiz ki:

1. Bütün ulu kelime şekilleri görecelidir.

2. Mitlerin hepsi dilde faydalandığı zamanı ifade etmemekte ve her zaman kendi anlatım şeklini almakta ve değişe değişe gelmektedir. Yazılı tespit olmadığı veya çok az olduğu için her değişimin kendisini değil, onun yerini, alanını görüyor ve onu inceliyoruz.

Her sonraki öncekini silmiş, ötekileştirmiş veya dil olgusu açısından unutturmuştur.

3. Semiyotik anlamda mit dili, mit kodu, mit şifresi anlamını taşıyor ki, bu da kavramın sembol repertuarı veya kümesidir.

...Bazen folklor eserleri yersiz tartışmaların nesnesi de olabilir. Ses (müzik) ve söz (dil) düzenlemesi folklorun temel arkitektiniğini, esas anlamını (semantiğini), değiştirmez. Renk katmak, kendi içinden süzmek; folklorun "halk" mührünü, zaman zaman berraklaşma, arılaşma, derinleşme sürecinde kazandığı değerliliği kaybettirmez.

Bu anlamda folklor "el yeri" bilinmeyen ses ve dil sanatıdır.

B. Malinovski'nin "ortam bağlamı" terimi bağlam- bağımlılık- bağıllık terimlerine de açıklık getirmektedir. Ortam bağlamı daha geniş bir kavramdır. Aşık şiirinin ortamı, bayram, düğün merasimi veya meclisidir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Bağlamı aşığın anlatısındaki sosyal- kültürel olaylar örgüsü, aile, zümre, bazen halk, millet, devlet ilişkileridir. Dil ortamı aşığın anlatılarının ses, söz, biçim, dizim koşullarının yarattığı folklor örneklerindendir. Ortam değiştikçe bağlam da değişir. Bağlamın değişmesi ortamı değiştirmez. Bu bir argüman- işlev ilişkisinden daha fazla dil sistemi ile dil dışı (sosyal, kültürel, politik, ekonomik, teknik) şartlar arasındaki ilişkidir.

Bu fikri belirtirken ortam kelimesini belli anlamı olan terim olarak kullanmıyoruz. Ortamı bağlam anlamında kullananlar da var ki, biz bunu bilimsel bulmuyoruz.

Biz Türk folkloru için dil araştırmalarında önceden belirlenmiş bir yöntem olmalıdır fikrine karşıyız. Folklor türünün kendi özelliklerini, bağlamını, temas özelliklerini, kod şartlarını bildikten sonra bilginin özüne (şekline ve anlamına) uygun yöntem seçilmelidir. Örneğin, folklor şiirinin öğrenilmesi tekrar ve sıralanma, bilmece anlam bilgisinin açıklanan metotlarıyla, destanlar lengüistik (yapısal, işlevsel) ve göstergesel yöntemlerle, masallar ağız- anlatı teknolojileriyle incelenmelidir. Türküler müzik bilgisini ve düzlemini dikkate almakla, bilmece lengüa-psikolojik yöntemlerle araştırılırsa, bizce amacına daha çok ulaşır.

İstatistik ve matematiksel yöntemlerin de olması istisna değildir. Formül Teorisi ve Performans Teorisi yerine ve mahiyetine göre seçilebilir. Karşılaştırmalı Metot veya herhangi bir klasik metodun da uygulanması doğaldır.

Nazari metot derin ve üretken olmalı, her şey nazari mükemmelliğin tasdiki için değil, araştırılan nesnenin (türün, türkünün, destanın, masalın...) açılmasına, inceliklerinin ortaya konulmasına hizmet etmelidir.

Bu anlamda lengüa-folkloristik de "kendisinde kendisi için" bilim olmaktan uzaktır.

- Folklor anlatısı ikonik değildir, yazıya alınıp metinleştikten sonra o ikonik karakteri taşımaya başlar.

- Folklor anlatısı dil- poetika anlamında boşluk sevmez, onun gerçekleşmesi tarihi süreç içinde olduğu için, o dil boşlukları, şekil, anlam ve estetik açısından dolmuş ve dolgunlaşmış duruma gelir.

- Folklor anlatısının dil varlığı "çok boyutlu, değişime açık, tek kare çekim olarak" vücuda gelir, mükemmelleşme süreci geçer, değişir, dönüşür, metinleştikten sonra bu süreç bitmiş olur.

- Folklor anlatısının varyantları ve bu varyantların dil- söylem manzarası muhtelif metinlere tekabül etmesi doğaldır. Bu anlamda çok boyutluluk, çok varyantlılık ve farklılık; folklorun zenginliğidir. Bu zenginlik dilin, o dilde konuşan insan gönlünün ve düşüncesinin zenginliğidir.

Kısa Sonuç olarak söyleyebiliriz ki:

1. Biz hakikati değil, ona ulaşmanın yollarını göstermeye çalıştık.
2. Folklor dili, dilin daha fazla kendisidir ve Türk yazılı edebiyatın ana kaynağıdır.
3. Türk folklor dilinin klasik ve çağdaş dilbilim yöntemleriyle (tasvir, karşılaştırma, yapısal, işlevsel, metin bilim) terimleriyle öğrenilmesi, dilin sistemli çözümlenmesi ve folklorun dil mekanizmasını öğrenmek için çok önemlidir.
4. Türk folklor dilinin ana özellikleri poetika biliminin temel özelliklerini taşımaktadır.
5. Türk folklor dili halk edebiyatı Türklerinin genel ve somut özelliklerinin bütünüdür.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

6. Mitlerden ve ninnilerden atasözü ve manilerden masal ve destanlara uzayan büyük yolda Türkçenin ses, biçim, dizim ve kelime varlığı ve zenginliği Türk dili fenomeninin göstergesidir.

KAYNAKÇA

- BOGATİRYEV P.G. (1973). Folklorun Dili, (Rusça), “Dilbilim Meseleleri”, Teori, No: 5, Moskova, 1973.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2000). Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Akçağ, Ankara, 2000.
- ECO, Umberto Eco (1996). Anlatı Ormanında Altı Gezinti, Can Yayınları, İstanbul, 1996.
- GRİNTSER P. (1984). Sözün Poetikası, “Edebiyat Meseleleri”, No: 1, Moskova, 1984.
- HACILI A. (2000), Bayatı Poetikası, Bakü, 2000.
- JAKOBSON, Roman (1990). Sekiz Yazı, Çev: Mehmet Rifat, Sema Rifat, “Yaratımın Özgül Biçimi Olarak Folklor”, Düzlem Yayınları, Ocak 1990.
- LİSEVİÇ I. S. (1949). Eski ve Orta Çağ Arası Çin’de Edebi Fikir (Rusça), Moskova, 1949.
- M. BAHTİN (1979). Söz Sanatının Estetikliği, (Rusça), Moskova, 1979.
- MARTİNET, Andre (2008). “Genel Dilbilim İlkeleri”, M. Rifat, XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları, II. Cilt, İstanbul, 2008.
- MELETİNSKİY Y. M. (1972). Söz Sanatının İlkel Kaynakları (Rusça), Petersburg, 1972.
- NİETZCHE, Friedrich (1990). Trajedinin Müziğin Ruhunda Doğuşu, (Rusça), I. Cilt, Moskova, 1990.
- ÖZDEMİR, Muhammet (2014). “Farabi ve İbn Sina’da Felsefe Tarihi Kurgusu ve İslam’da Felsefenin Konumu”, Turkish Studies, Volume 9/4, Spring 2014, p. 901- 926.
- RİFAT, Mehmet (1998). XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları, II. Cilt, İstanbul, 1998.
- SAUSSURE, Ferdinand (2001). Genel Dilbilim Dersleri, Çeviren: Berke Vardar, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2001.
- ŞKLOVSKİ V. (1995). Teknik Olarak Sanat, Yazın Kuramı ve Rus Biçimcilerinin Metinleri, (Derleyen: T. Todorov), İstanbul, 1995.
- Tatar Mitleri (1996). (Galimjan, Gıylmanov Hikâyeleriyle), Kazan, 1996.
- TUNALI, Yağmur (2008). Y. Kemal’den Hareketle Bir Medeniyet Tercihi Olarak Şiiri Söylemek, Bir Medeniyeti Yorumlamak (Ölümünün 50. Yılında), İstanbul Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası, V., İstanbul 2008.
- VESELOVSKİ A. N. (1975). Veselovski’nin Epos tarihi üzerine derslerinden “Halk Destanlarının Tipolojisi” (Rusça), Moskova, 1975.
- ZARİÇ, Mahfuz (2014). Göstergebilim ve Yapıbozumdan Postmodernist Yapısal Eleştiriye, Turkish Studies, Volume 9/12, Fall 2014, p. 751- 767.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

NERİMANOĞLU, K.V., (2015). “Türk Lengüa-Folkloristiği Üzerine Düşünceler / Thoughts About Turkish Langua- Folklore”, TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Şefik Yaşar Armağanı), Volume 10/12 Summer 2015, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8714>, p. 879-914.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

